

Divroañ

Un diskouezadeg verrbad savet gant mirdi Breizh

I - pennad digeriñ

Kavet e vez roud eus ar ger-se e skridoù eus an XVIII^{vet} kantved. Savet eo diwar ar rakger « di » hag a verk un diouer, ar c'huitaat, ha « bro ».

Peizanted, micherourien, arzourien, galeourien, repuidi, marc'hadourien, skiantourien... miliadoù a Vretoned hag a estrenien zo fellet dezho pe o deus ranket, un deiz bennak, mont kuit eus Breizh pe dont betek enni. Peurliesañ e voe ret dezho en ober, abalamour ma ranker bevañ pe chom bev. Ur choaz e vez ivez avat, pa dalvez mont pelloc'h kement hag esperout ur vuhez gwelloc'h.

Piv eo ar Vretoned-se a ya kuit a-yoc'h abaoe an 19^{vet} kantved ? Piv eo an estrenien a zeu betek ar vro-mañ dianav dezho a-grenn a-wechoù ? Gant *Divroañ* e tiskouez Mirdi Breizh ez eo e gefridi bezañ ur mirdi eus ar gevredigezh o klask kompren, eus an 19^{vet} kantved betek hiziv an deiz, ur vro hag a zo o cheñch da vat : Breizh liesseurt he neuz. Komz eus divroañ zo komz diwar-benn an denelezh, forzh pegen liesseurt e vefe, hag ivez kas gouzout hiroc'h war an doare ma

sellomp ouzh ar re all, hag ouzhimp-ni hon-unan a-benn ar fin.

Kinnig a reer d'an dud gant an diskouezadeg-mañ, dre veur a hent - an Istor, ar sokiologiezh, an antropologiezh, ar sokioyezhoniezh -, en em soñjal war un danvez hag a vez tabutet kalz diwar e benn er mareoù-mañ, ha pa vefe gant gwir abeg pe get. Klask a reer amañ ivez kinnig un hentad fromus, ennañ testenioù, buhezioù tud o-unan pe a-stroll, evit kontañ deoc'h monedone an divroidi hag an enbroidi e Breizh.

Merkoù kronologel istor an divroañ e Breizh

Neolitik : eus -4800 da -2200

Mont ha dont a rae ar pobloù er Paleolitik dija. Evit ar mareoù a voe da-heul e weler e oa bet eskemmet marc'hadourezh etre lec'hioù pell a-walc'h an eil re diouzh ar re all. E-barzh krugelloù e Breizh ez eus bet adkavet bouc'hili levnet e jadeit hag a zo un danvez a vez kavet en Alpoù.

Bouc'hal levnet

Breizh

Jadeit, Neolitik

Mirdi Breizh, Roazhon

Oadvezh an arem : eus -2200 da -750

Stank e oa ar staen e Breizh, diwar se edo e-kreiz an eskemmoù liammet gant labour an arem. Diazezet e voe hentoù kenwerzh gant Enez-Vreizh hag ar Mor Kreizdouar.

Bouc'hal-lagadek

Brehant (Aodoù-an-Arvor) Arem, war-dro -1200

Mirdi Breizh, Roazhon

Henamzer : eus -52 betek ar 4^{vet} kantved

Da-heul trec'h Kezar war Verkingetoriks e 52 a-raok JK e c'hallas Impalaerezh Roma en em ledañ. Diwar neuze e voe muioc'h-mui a eskemmoù dre an hentoù, koulz war zouar ha war vor. En ur ober un toullad remziadoù ez eas Arvorig diouzh ar gizioù roman.

Delwennig un doue an oaled

Kersaout (Aodoù-an-Arvor)

Arem, marevezh galian-ha-roman

Mirdi Breizh, Roazhon

An divroadegoù bras : eus ar 4^{vet} d'an 8^{vet} kantved

Abalamour ma oa aloubet Enez-Vreizh gant an Angled hag ar Saksoned e tec'has kuit lod eus ar Vretoned a zilec'hias neuze a-hed aodoù Mor Breizh hag ar Mor Atlantel. Stankoc'h-stank e voe ar fiñvadeg-se er 6^{vet} ha 7^{vet} kantved. Dont a reas Arvorig da vezañ *Breizh-Vihan*. Eus ar pep pouezusañ e voe perzh ar sent vreton deuet da-geñver ar fiñvadeg-se. Diazezet e voe ur gumuniezh en daou du da Vor Breizh gant ur yezh hag ur sevenadur boutin.

Merdeerezh Sant Brendan

Maître de Thomas de Maubeuge, 13^{vet} kantved

Dornskrid war baper parch

24 zestenn a ya d'ober an dornskrid-mañ, a zo un *Teskad hollowiziadurel* puilh ha kaer an enlivadurioù ennañ. Diskouez a reer amañ un enlivadur hag a zo taolennet ennañ unan eus chabistroù *l'Image du Monde* gant Gossuin de Metz. Levraoueg Roazhon Meurgêr

Breizh da vare an Duged : 14^{vet} - 15^{vet} kantved

Gant tost da 2 000 bag e oa Breizh e-kreiz ar c'henwerzh etrebroadel. Bras e oa pouez ar c'hêrioù war an dachenn ekonomikel. Mañsonet e voe ar porzhioù. Mont a rae moraerien Breizh d'ober kenwerzh gant Europa ar C'hornôg eus an eil penn d'egile, eus ar Mor Baltel da Andalouzia.

Gros e Leon eus Flandrez

Pezh moneiz kouevr, 1346-1384

Dastumad Mirdi Breizh, Roazhon

Gant ar pezhioù moneiz estren a zo bet kavet e Breizh e weler mat e oa stank-tre an eskemmoù.

Oadvezh aour an ekonomiezh e Breizh : 16^{vet} - 17^{vet} kantved

Adalek fin ar 16^{vet} kantved e oa lañs dija gant an ekonomiezh e Breizh. Er c'hantved war-lerc'h avat e voe ur gwir oadvezh aour. Dont a rae labourerien ha marc'hadourien estren da zaremprediñ porzhioù-mor Breizh, keit ha ma'z ae ar gabitened-marc'hadourien hag ar genwerzhourien vreton d'ober aferioù e porzhioù Europa. E 1685 ez eas misionerien jezuist kuit eus Brest, e bourzh al lestr « L'Oiseau » da vont d'ar Siam, a oa un arsav war hent Sina. Ur bloaz war-lerc'h e tilestras tri c'hannadour eus Siam e Brest : merket e voe speredoù an dud gant ar weladenn-se ha diwar se e voe lakaet hec'h anv da straed vras Brest.

An hent-mor eus Brest d'ar Siam hag eus ar Siam da Vrest, savet e 1685 ha 1686 diwar evezhiadennoù c'hwec'h tad Jezuit « *envoiez par le Roy de France en qualité de ses mathématiciens dans les Indes et la Chine* » Kartenn savet gant an Tad Coronelli

Stamp, 1687

Mirdi Breizh, Roazhon

Kompagnunezh an Indez oc'h ober berzh : 17^{vet} - 18^{vet} kantved

Krouet e oa bet porzh an Oriant e 1666 evit Kompagnunezh an Indez a oa oc'h ober berzh da vat en 18^{vet} kantved. Lañs a oa gant ar c'henwerzh etre ar gêr-se hag Azia : spisoù, te, porselen, traoù seiz ha plant zoken a vez degaset a-vil-vern.

Tasoù ha pladigoù warno ardamezioù Tiegezh Silgy

Porselen, war-dro 1735

Mirdi Kompagnunezh an Indez, Porzh-Loeiz

Lakaet e vefe bet ober ar rikoù-mañ gant Herve-Gabriel Silgy, a oa ganet en un tiegezh meur eus Breizh hag a gemere perzh en aferioù ar Breujoù.

Ar c'henwerzh tric'horn : 17^{vet} kantved - 1848

E porzhioù Breizh e veze paramantet bigi evit trafikerezh ar Vorianed. Adalek ar 17^{vet} kantved e oa lañset mat ar c'henwerzh-se hag en e varr e voe er c'hantved goude, betek 1815 pa voe echu gantañ. Degaset e veze un toullad tud du betek kêrioù Breizh, abalamour dezho da vont da vevelien pe da lakizien. O mistri hepken a c'halle reiñ o frankiz dezho dre destamant. Votet e voe torridigezh ar sklaverezh d'ar 27 a viz Ebrel 1848.

Hual doubl gant ur chadenn, evit an dud

Houarn goveliet, 18^{vet} kantved

Gant an hual-mañ e c'halled delc'her an den en e arzorn hag en e ufern, kement ha herzel outañ a fiñval. Mirdi Istor Sant-Maloù

Abred e krogas an divroañ : 19^{vet} kantved

P'edo an 19^{vet} kantved o kregiñ e oa lañs bras gant kresk ar boblañs e Breizh, ar pezh a rae da Vretoned e-leizh kuitaat ar vro. Da gentañ e voe diaes d'an dud en Aodoù-an-Hanternoz. Paourentez a oa da vat e-mesk an dud, mont a rae niver an davanteien, ar glaskerien-bara hag ar gantreerien war greskiñ e deroù an 20^{vet} kantved.

Klasker-bara war hent Monkontour

Hamonig Émile

Euollivadur war lien, 1930

Mirdi Arz hag Istor, Sant-Brieg

Divroañ hag enbroañ : deroù an 20^{vet} kantved

Merc'hed ha bugale, a-orin eus Breizh, o tont eus ar gar war ur c'harr, archerien a bep tu dezho.

Kartenn luc'hskeudenn gwenn ha du, 1906

Dielloù-kêr Saint-Denis

Labourerien e min Tremuzon, (Aodoù-an-Arvor)

Luc'hskeudenn, etre 1922 ha 1931

Prestet gant François Michel

Termenadurioù

Divroad : un den hag en deus kuitaet e vro da vont da vevañ d'ur vro all, gwelet e-keñver e vro orin. Kaoz a vez eus Bretonet divroet pe e vefent aet kuit d'ar broioù all er bed, pe war-zu rannvroioù all eus Frañs.

Enbroad : un den hag en deus kuitaet e vro da vont da vevañ d'ur vro all, gwelet e-keñver ar vro el lec'h m'eo en em staliet.

Estren : e-keñver al lezenn e vez graet estren eus un den ha n'emañ ket gantañ broadelezh ar vro lec'h m'emañ.

E Frañs e voe termenet e-giz-se e fin an 19^{vet} kantved. A-raok, diouzh al lec'hioù ha diouzh ar yezhoù, e veze graet estrenien eus tud ha ne oant ket eus ar rouantelezh, eus ar c'hanton, eus ar barrez pe eus ar familh, ha dre vras eus tud ha ne oant ket er memes stroll e-keñver ar yezh, ar relijion pe ar sevenadur.

Sifroù

Divroañ

Kollet e vefe bet ouzhpenn ur milion a annezidi gant Breizh etre 1831 ha 1968, ar bloaz lakaet da fin an divroañ a-yoc'h.

Etre 1831 ha 1851 : 2 200 a dud o vont kuit bep bloaz.

Etre 1946 ha 1954 : 17 200 a dud o vont kuit bep bloaz.

D'an 31 a viz Kerzu 2011 e oa 1 594 303 a Frañsizien war roll bedel ar Frañsizien a zo o vevañ e-maez Frañs : 50,9% en Europa, 13,2% en Afrika, 12,7% e Norzhamerika, 8,6% er Reter-Nesañ hag er Reter-Kreiz, 7,3% en Azia hag en Oseania, ha 6,1% e Kreizamerika hag e Suamerika.

Mammenn : Ministrerezh an Aferioù estren hag europat.

D'ar 1^{añ} a viz Genver 2009 e oa 680 000 a dud, diwar an 3 000 000 bet ganet e Breizh, a oa o chom en ur rannvro all, ar pezh a oa 23 %. N'eo ket tre kement hag evit Frañs dre-vras (27 %). Kuitaat a reer Breizh pa vezer war-dro 20 vloaz abalamour d'ar studioù pe d'al labour.

Mammenn : Ebssa, *Octant*, Genver 2012

Enbroañ

3 714 504 a estrenien zo e Frañs, ar pezh a ya d'ober 5,8% eus ar boblañs en holl. Dont a ra al lodenn vrasañ anezho eus Europa - Portugal, Italia, Spagn - (39%); eus Magrib (28,5%); eus Afrika (war-bouez Magrib, 12,5%) hag eus Turkia (6%). Mont a ra Breizhveuriz d'ober 4,1% eus an estrenien e Frañs.

Mammenn : Ebssa, Niveridigezh hollek ar boblañs, dielfennañ pennañ, 2008

E Breizh (Liger-Atlantel hag all) ez eus 84 152 a estrenien, ar pezh a zo 1,9% eus ar boblañs. Bez' ez eus 20 224 a estrenien en Il-ha-Gwilen, 12 287 er Mor-Bihan, 11 639 en Aodoù-an-Arvor, 13 106 e Penn-ar-Bed ha 26 895 el Liger-Atlantel. Europiz (Breizhveuriz, Portugaliz, Spagnoled, Italianed) hag ivez Turked, Marokaned hag Aljerianed a ya d'ober an darn vrasañ eus an estrenien. Breizhveuriz eo an estrenien a gaver ar stankañ e Breizh pa'z int 13 476 a dud. Goude-se e kaver an Durked (5 296) hag ar Varokaned (4 358).
Mammenn : Ebssa, Niveridigezh hollek ar boblañs, dielfennañ pennañ, 2008

Etre 1999 ha 2009 e oa kresket ingal niver an estrenien :
e Breizh : + 81,6 % (57 256 den estren e 2009)
e Frañs : + 15,6% (3 771 141 den estren e 2009).

II - Mont kuit

Etre 1831 ha 1968 e vefe aet 1,136 milion a dud kuit eus Breizh. Paourentez a oa er vro ha re stank e oa an dud war ar maez, kement-se a lakaas an divroañ da vont war greskiñ e-pad an 19^{vet} kantved. Ne c'halle ket al labour-douar, nag ar produiñ damc'hreantel war an diskar evel ar gwiaderezh ha labour al lien, reiñ labour d'an dud a oa erru re niverus. Ret e voe da lod mont kuit pa ne oa ket labour pe douaroù a-walc'h evit an holl. E departamant Aodoù-an-Hanternoz (Aodoù-an-Arvor hiziv an deiz) e krogas an divroañ a-vern.

Er memes koulz e teuas Breizhveuriz kentañ d'en em staliañ tost ouzh an arvor hag embregerien alaman da glask fortun er vro, hag ivez artizaned ha kenwerzhourien eus Spagn, Italia... Dont a reas divroidi bolonat da repuiñ da Vreizh.

Labourerien berzhek a vez eus an divroidi vreizhat en 20^{vet} hag en 21^{vet} kantved, ar pezh na oant ket a-raok. Yaouank e vezont pa guitaont ar vro d'ober o studi peurvuiañ, pe da vont war ar vicher a fell dezho.

Merket eo bet an divroañ er mareoù-se gant daou seurt tud : ar

vicherourien - deuet eus Portugal, Maroko, Aljeria, Turkia - hag ar repuidi a vez o tec'hel dirak ar brezelioù, an diktatouriezhioù, ar gwallreuzioù hin. Re all c'hoazh, hag a zo kalz anezho, a fell dezho sevel eus ar baourentez a zo en o bro orin.

Divroañ a ra ar Vretoned hag ar re all abalamour ivez da vont da-heul o muiañ-karet, ur mignon pe un den kar bennak...

Totem 1

Ergerzherien, foeterien-bro...

Rederien-mor, douaroniourien, klaskerien, soudarded... Remziadoù Bretoned, pe e vefent brudet pe dianavez, zo bet o foetañ bro war zouar pe war vor. Gant o spered kurius ha troet gant an avantur o deus sikouret anaout gwelloc'h ar bed, ha darn anezho a labouras ivez war un dro evit diazezañ an trevadennoù.

Auguste Pavie (1847-1925) o sellet ouzh ar Mekong

Levraoueg-kêr Dinan, Font Auguste-Pavie

Auguste Pavie, ganet e Dinan, zo unan eus an ergerzherien vrasañ en 20^{vet} kantved. Pa oa 22 vloaz ez eas kuit da Indez-Sina. Hag eñ luc'hskeudenner, etnologour ha kargiad uhel evit Bro-Frañs e Bangkok a bep eil, ez eas da ergerzhet Kambodja, Laos, Siam. Savet e oa bet gantañ ar gartenn douaroniezh kentañ eus Indez-Sina.

Louis-Édouard Bouët-Willaumez (1808-1871)

Stamp

Mirdi Breizh

Dont a reas ar Brestad-se, ofiser a vor hag hidrografour, da vezañ gouarnour da c'hortoz e Senegal e 1843. Ergerzher e oa ivez. Stourm a reas enep trafikerezh ar sklaved ha kemer a reas perzh e savidigezh an trevadennoù gall en Afrika. Kavet e vez e anv stag ouzh straedoù ha karterioù e Senegal, en Aod-an-Olifant hag ivez e kêr Libreville (Gabon) a voe krouet gantañ e 1849.

Totem 2

Bretoned e Kanada

Krouet e voe parrez Saint-Brieux e 1904 e Kanada gant Bretoned eus Aodoù-an-Hanternoz renet gant ur beleg, an aotrou Paul ar Floc'h. Mont a rae peizanted ha devezhourien, bountet e Frañs gant propaganda ar gouarnamant ha dreist-holl gant ar veleien, da glask fortun d'ar vro-se. Ha pa teuas lod anezho a-benn d'ober fortun da vat, e oa diaes-tre da galz anezho en em staliañ du-hont. Tabutoù taer a savas diwar-benn an divroadeg-se. Echu et e voe er bloavezhioù 1910. Soñjal a reer e oa aet kuit war-dro 45 000 den da Ganada.

Marguerite Karduner

1912-1914

Prestet gant familh Bertrand-Petit

El lizheroù he doa skrivet d'he c'heniterv a oa chomet e Skaer e kontas Marguerite, en un doare resis-tre, penaos e oa bet he beaj ha penaos e oa en em gavet e Kanada er proviñs anvet Saskatchewan.

Totem 3

Pesketaerien d'an Douar-Nevez

Miliadoù a baotred, re yaouank en o zouez, a yeas kuit eus arvor Normandi ha Breizh da vorueta da aodoù Norzhamerika. E-pad ar 450 vloaz ma padas ar pesketaerezh-se ez eus bet

tost da 280 000 a baotred, a-hervez, o lestrañ e porzh Sant-Maloù, hep kontañ ar porzhioù all. En em staliañ a reas un toullad martoloded eno da vat war aodoù Pleg-Mor Sant-Laorañs, en Douar-Nevez, ha goude-se en inizi Sant-Pêr-ha-Mikelon. E 1992, pa oa aet ar moru da get, pe dost, e doureier an Douar-Nevez, e voe ar mareaj diwezhañ.

Poltredoù paotred an Douar-Nevez e bourzh bigi dre lien

1933

Eilskeudennoù

Mirdi Istor Sant-Maloù

Tennet eus daou albom luc'hskeudennoù, lestr-ospital Sainte-Jeanne d'Arc (Kevredigezh an Oberoù a vor)

Totem 4

Bretoned an Havr-Nevez

War-lerc'h Pariz eo ar porzh bras-se eus Normandi ar gêr a zegemeras, adalek 1830, ar muiañ a Vretoned divroet da glask labour. D'an 10 a viz Gouere 1839 e voe digoret al linenn-vor an Havr-Nevez-Montroulez a aesaas d'an dud mont kuit, ar pezh a rejont stank etre 1886 ha 1900. En em gavout a rae neuze ar familhoù bern-ha-bern e karter Sant-Frañsez a oa ur c'harter diyec'hed war ar porzh, a vez graet ar c'harter breton anezhañ hiziv an deiz c'hoazh. Brezhonegerien e oa an darn vrasañ anezho, gant se ne oa ket aes dezho en em veskañ gant tud ar vro. Etre 1930 ha 1970 e voe un eil maread divroañ war-zu ar gêr-se. Hiziv an deiz e kaver etre 30 ha 40% a dud a orin eus Breizh en Havr-Nevez.

Poltred Joseph Perrais, martolod en Havr-Nevez

1920-1922

Prestet gant Monique Perrais

P'edo oc'h ober e goñje e rann arme-vor Kornôgafrika C'hall, e bourzh al lestr-avizer « Régulus ». Adalek 1930 e voe stag ouzh porzh an Havr-Nevez.

Mammig-kozh Kadou (ganet ar Floc'h) hag he c'hoarezed

Karaez

Prestet gant Liliane Le Marchand (ganet Lostanlenn)

E 1910 ez eas an intron Kadou kuit eus Karaez d'an Havr-Nevez gant he gwaz hag he bugale. Mont a raent war droad, setu ma padas ar veaj tost ur bloaz. En em staliañ a reas eno da vat. Mont a rae ingal da welet he c'hoarezed a oa chomet e Breizh.

Jean-Louis Lostanlenn, martolod en Havr-Nevez

Bloavezhioù 1950

Prestet gant Liliane Le Marchand (ganet Lostanlenn)

Mont a reas mamm Jean-Louis Lostanlenn kuit eus Karaez asambles gant an intron Kadou. E-kerzh ar veaj e c'hanas he mab Jean-Louis.

Totem 5

Merc'hed o tivroañ da Bariz

Bretonezed e-leizh, war meur a remziad, a zivroas. E ti ar vourc'hizien, a oa e Pariz evit an darn vrasañ anezho, e oa dereat lakaat ur vagerez yaouank da zont da laezhañ ha goude-se d'ober war-dro ar vugale. Betek ar mare etre an daou vrezel e oa bet neuze eus ar magerezed breizhat « er gêr » hag a zeue alies eus ar Menez (Aodoù-an-Hanternoz). Mont a reas miliadoù a verc'hed yaouank da glask fortun da Bariz evel mitizhien.

Marie-Mathurine Rault hag he mab Ange

War-dro 1930

Prestet gant ar familh Rault

E 1918 ez eas Marie-Mathurine kuit eus Pondi da vont d'ar Beauce ha goude-se da Bariz.

Totem 6

Bretoned en Amerika

Adalek 1881 ez eas ar Vretoned da glask fortun d'ar « Bed Nevez », da-heul lod eus o c'henvroiz hag o doa graet berzh eno, pe broudet gant ar burevioù tuta. Tud e-leizh a zivroas eus Kreiz-Breizh, dreist-holl eus ar c'humunioù tro-dro da C'hourin, da vont da Norzhamerika. E-kerzh eil c'hwec'hmiziad 1929 e oa bet 15 a dud, well-wazh, o vont kuit bep miz. Er bloavezhioù 1950 e voe un trede maread divroañ, war-zu ar Stadoù-Unanet ha Kanada bepred.

Jeanne ha René Floc'hlae o tistreiñ d'ar vro war ar mordreizher « Le Champlain »

1934

Genidik e oa ar priedoù eus Santoz, e-kichen Kastell-Nevez-ar-Faou. Lestret o doa en Havr-Nevez d'an 8 a viz Meurzh 1929 da vont da New-York.

Prestet gant Danièle Novello-Floc'hlae, Paulette ar Saoz-Floc'hlae

Totem 7

Mont kuit dre garantez

Alies, forzh peseurt mare eus an istor e vefe, ez eer kuit d'en em staliañ d'ur vro pe d'ur rannvro all abalamour m'eo bet kavet ar muiañ-karet. Etre an 19^{vet} hag an 21^{vet} kantved n'eo ket an istorioù a vank, enno karantez hag ivez, diouzh an tu all, diaezamantoù ha sach er familhoù pa zibaber ur pried estren ha n'eo ket deuet mat.

Poltred Monique ha René war an draezhenn er Baol

Hañv 1946

Prestet gant Monique Perrais

Monique, genidik eus Gwenrann, a yeas kuit da Bariz e 1947 da-heul he gwaz.

Poltred Jean-Paul Coulibaly, a reer Yaya anezhañ, ha Jeannine e wreg

War-dro 1947

Aet e oa Yaya kuit eus ar Soudan Gall (Mali) e miz Gwengolo 1939 abalamour da vont d'ar brezel, hag-eñ ne oa bet biskoazh en Europa a-raok. Edo Jeannine, e vaeronez brezel, o chom e Marzhinieg-Houarnruz.

Prestet gant Thierry ha Lydie Coulibaly

Totem 8

Divroañ diouzh ar mare-bloaz

Jerzenez

E-touez al lec'hioù ma'z aed da labourat e mareoù zo eus ar bloaz e oa Jerzenez unan eus ar re bouezusañ. N'emañ ket pell diouzh Breizh, an doare hin a gaver enni zo mat evit al labour-douar, kement-se a berzhioù a-feson a sachas tud war he zu adalek eil lodenn an 19^{vet} kantved betek ar bloavezhioù 1960. Dont a rae an dud-se eus Aodoù-an-Hanternoz dreist-holl, hag en em staliañ a reas darn anezho e Jerzenez da vat.

Angèle Jikel o tastum tomatez

War-dro 1950

Prestet gant Angèle Jikel

Bep bloaz, etre 1945 ha 1966, ez ae Angèle hag he gwaz da labourat da Jerzenez e-pad ur reuziad.

Beauce ha Pikardi

Abalamour na oant ket mui evit bevañ o familh gant o atant, ez eas Bretoned zo, adalek 1860, da labourat betek Eure-et-Loir, Seine-et-Marne ha Seine-et-Oise. Gant an hent-houarn e voe aesaet fiñvadeg al labourerien diwar ar maez hag a chome a-sav er garioù a-raok Pariz.

« Mont d'ar Beauce » a dalveze neuze « mont da zastum gwenneien ». Etre 1895 ha 1910 e voe an divroadeg-se en hec'h uhelañ, ha delc'her a reas betek an eil Brezel Bed. Stank e voe an dud o vont da Bikardi er bloavezhioù 1950 ha 1960 c'hoazh.

Louis, René, Yves Nignol, sezonierien er Beauce

War-dro 1965, Cerny

Prestet gant Louis Nignol

Jean hag André Drumel, Maximin Ferrant, asambles gant ur Parizian ha vakañserien

1952, ti-feurm L'Humery, Étampes

Prestet gant André Drumel

Totem 9

Bretoned en Akitania

Gant ar Stad hag an ensavioù sindikadel evel « ofis sindikadel Landerne » e oa bet broudet ha sikouret familhoù eus Breizh da zivroañ war-zu Mervent Frañs. Klasket e oa bet e-giz-se degas lañs en-dro d'ur rannvro lec'h ma oa an ekonomiezh hag ar boblañs war an diskar.

Kregiñ a reas an dilec'hiañ peizanted e Penn-ar-Bed dreist-holl, hag e Bro-Dreger goude-se. Daou reuziad divroañ a voe : 1921-1924 ha 1946-1949, war-zu Dordogne, Lot-et-Garonne, Tarn-et-Garonne ha Gers. E 1938 e oa 12 500 Breton o chom er Mervent bras.

Célestine hag Ernestine ar Gall

Akitania, 1927

Eilskeudenn

Yves Joseph ha Marie-Jeanne Gwegen

Akitania, deroù 1920

Prestet gant ar familh Gwegen-ar Rouz

Totem 10

Ar visionerien vreizhat er broioù estren

E fin an 18^{vet} kantved e voe krouet parrezioù Bretoned e Kebek. En em staliañ a reas oblated e Kanada e 1840 ha mont a reas kalz misionerien vretan d'o heul. War-lerc'h mare an Dispac'h hag ar reuz degaset gantañ ez eas urzhioù relijiel diazezet e Breizh d'en em ledañ e pep lec'h dre ar bed e-pad an 19^{vet} kantved, e-giz Merc'hed ar Spered Santel (Sant-Brieg). Etre 1800 ha 1990 e oa aet 12 000 a veleien, a leaned hag a leanezed d'ar broioù tramor.

Yaounde – Kameroun : an Tad Hébrard o komz gant ur vamm-gozh.

Kameroun : daou visioner o pediñ dirak bez o c'henseurt.

Zanzibar, Tanzania : an Tad Rault o prederiañ klañvidi er mision.

1934-1935

Eilskeudennoù

Dielloù Kenvreuriezh ar Spered Santel

E 1853 en em stalias ur gumuniezh Speredourien en abati Langoned (Mor-Bihan). Lakaat a rejont Bretoned da vont da visionerien. Etre 1848 ha 1950 ez eas 900 anezho d'an trevadennoù, re Afrika dreist-holl.

Totem 11

Divroañ er bloavezhioù 1970

Er bloavezhioù-se e voe gwelet ur pezh cheñchamant evit a sell ouzh an divroañ eus Breizh. Diwar neuze ez eas muioc'h-mui a seurtoù tud disheñvel kuit, war-zu muioc'h-mui a vroioù disheñvel.

Jacques Page o tistagañ ur brezegenn

Reims, 1972

Eilskeudenn

Emañ Jacques, a zo ijinour er greanterezh war e leve, o chom e Bro-Suis bremañ.

Joseph Le Bour

Perou, 1978

Eilskeudenn

E 1978 ez eas Joseph d'ar Perou da labourat e-giz gounezoniour.

Totem 12

An divroañ hiziv an deiz

Mickaël Rannoù, Yvan Kostioù ha Vincent Penneq

Pariz, 2012

An tri mignon-se, genidik eus Penn-ar-Bed, o deus digoret daou brei e Montparnasse.

Anna Daspe, Mickaël ar Vourc'h, Juliette ha Sybille

Roazhon, 2012

Mont a reas ar familh-se d'en em staliañ da Ganada e 2012. Eno eo Mickaël ijinour war an doareoù produiñ ar boued.

Laurent Vaillant, Brestad

Brest, 2012

Laurent en deus kuitaet Brest e 2013 da vont da Sina da zigeriñ ur savenn servijoù, « egorenn c'hall ar yezhoù e Yantai ».

Totem 13

Galeourien

Penn kentañ an 19^{vet} kantved

Kalz eus an estrenien a oa e Brest a oa abalamour d'ar prizonioù. An eil galeoù e Frañs, war-lerc'h re Toulon, a oa e Brest. Mont a rejont en-dro eus 1749 betek 1858. Enno e veze kavet estrenien kondaonet hag a yae d'ober, e 1836, 4 % eus an dud a oa er galeoù hag e prizonioù Brest.

Galeourien o labourat

Alfred Bernier

Brest, 1858

Mirdi Breizh

Totem 14

Arzourien estren

19^{vet} kantved

Adalek ar bloavezhioù 1820-1830 e voe sachet an arzourien, ar skrivagnerien hag ar veajourien, koulz ar Frañsizien hag ar re all, war-zu Breizh a blije he ferzhioù « digustum » dezho. E-touez tud Skol Pont-Aven, e fin ar c'hantved, e oa meur a zen estren : Jens Ferdinand Willumsen, Danad, Thomas Alexander Harrison hag e vreur Birge Lowell Harrison, Amerikaned, pe Amélie Lundhal, Finlandadez, ha Jan Verkade, Izelvroad. Ha pa ne chomas lod anezho nemet ur pennad berr e Breizh, e teue lod all ingal, betek dont d'en em staliañ da vat.

Jan Verkade (1868 – 1946)

Eilskeudenn

Mirdi Pont-Aven

E-kerzh an hañv 1891 ez eas Verkade da Bont-Aven lec'h ma adkavas Sérusier, ha goude-se d'an Uhelgoad ha d'ar Pouldu. Eno e livas poltreoù ha gweledvaoù. Fromet-kaer e voe gant

Breizh ken e teuas en-dro e 1892.

Totem 15

Repuidi ha prizonidi sivil

19^{vet} - deroù an 20^{vet} kantved

E lodenn gentañ an 19^{vet} kantved e voe freuz bras en Europa war an dachenn bolitikel, ar pezh a lakaas kalzik Italianed, Poloniz, Alamaned, Portugaliz da glask repu e kornôg Frañs.

Abalamour d'an Dispac'h Rusian e 1917 ha d'ar Brezel Bed Kentañ e voe kuitaet o bro gant miliadoù a dud. Etre 1914 ha 1918 en em gavas repuidi belgiat ha gall e-leizh e Breizh :en Il-ha-Gwilen e oant 2 500 e 1914 ha 22 000 e fin ar brezel. Adalek miz Gwengolo 1914 e voe sparlet siviled alaman, aostrian, elzasat, poloniat e-barzh kampoù.

Yvan Boldyreff, 1925, Unaniezh Soviedel

En em gavet e Gwerzhav e 1925

Prestet gant Olga Boldyreff

M. Collot, repuad belgiat

Luc'hskeudenn en ur vedalenn

War-dro 1910

Mirdi Breizh

Ur strollad prizonidi sivil e kamp Jouguet e-kichen Sant-Brieg

Luc'hskeudenn

1915

Dielloù departamant Aodoù-an-Arvor

Totem 16

Artizaned ha kenwerzhourien

Penn kentañ an 20^{vet} kantved

A-viskoazh eo bet ar c'henwerzh an digarez d'an dud pe d'ar strolladoù tud da veajiñ, pe ar beajoù an digarez d'ober kenwerzh. Ken gwir eo e Breizh hag e lec'h all. E deroù an 20^{vet} kantved, e Breizh, e oa an estrenien artizaned pe kenwerzhourien hag a oa o vevañ er c'hêrioù dreist-holl. Ar re niverusañ anezho a oa Breizhveuriz, Suised, Belgiz hag Izelvroiz, Alamaned, Spagnoled hag Italianed.

Ar familh Mayol, kenwerzhourien spagnolat deuet eus Mallorca (Majorque)

An Oriant, 1919

Prestet gant ar familh Mayol

Totem 17

Micherourien estren en Aodoù-an-Hanternoz

Bloavezhioù 1920

Abalamour d'an divroañ ha d'ar baotred bet lazhet e-pad ar Brezel Bed Kentañ e tigreskas ar

boblañs en Aodoù-an-Hanternoz. Ne oa ket trawalc'h a dud evit labourat er mengleuzioù – e mengleuzioù greunit pe krag en Hengleuz hag en Erge-ar-Mor, da skouer. Lakaet e voe labourerien estren, Italianed dreist-holl, da zont gant an embregerezhioù.

Micherourien italian, mengleuz greunit ha labouradeg benañ danvez da sevel tiez e la Pyrie

Ur strollad labourerien italian gant o gortozenn e mengleuz la Pyrie

An Hengleuz, war-dro 1910

Eilskeudennoù

Dastumad prevez

Kenstroll Pobl ar Mengleuzioù, diazad greunit Bro Dinan

Totem 18

Repuidi spagnol

1936-1939

War-lerc'h taol-Stad ar Jeneral Franco e miz Gouere 1936 ha drouziwezh ar Republikaned e teuas miliadoù a Spagnoled da repuiñ da Vro-C'hall, tost 500 000 etre 1936 ha 1939.

Braskontañ a reer e vefe bet 12 000 repud spagnol o chom e departamantoù an Il-ha-Gwilen, ar Mor-Bihan, Aodoù-an-Arvor ha Penn-ar-Bed. Kêr Naoned a oa da gentañ-penn ul lec'h ma tremene ar re en em gave war vag e Sant-Nazer : tost da 8 000 a dud etre 1936 ha 1937.

Pilar e kamp ar gantreidi e Roazhon, 1948-1949

En em gavet e Frañs e 1939

Prestet gant Pilar Régnier

Consuelo Herrero Galman,

En em gavet e Sant-Brieg e 1936

Prestet gant Anne-Marie Taillebeau-Polano

Totem 19

Estrenien gant o labour

Bloavezhioù 1930

Ne oa ket nemeur a industriezhioù e Breizh, gant se ne voe ket skoet kement hag ar broioù all gant an enkadenn armerzh er bloavezhioù 1930. Delc'her a raed da lakaat estrenien da zont da labourat evit sevel tiez, evit ar minoù hag ar mengleuzioù. Poloniz, Italianed ha Belgiz a oa eus al labourerien-se. Ne veze ket kenkoulz o gopr hag o aozioù labour ha re tud ar vro, ha pa oa uheloc'h o live barrezh dre vras.

Alexandre Jablonski, Polonia

En em gavet e Frañs e 1931

Sant-Brieg, fin ar bloavezhioù 1930

Prestet gant Zunka Jablonski

Alfonso Polano, Italia

En em gavet e Frañs e 1926

Prestet gant Anne-Marie Taillebeau-Polano

Totem 20

Labourerien enbroet

1950-1970

War-lerc'h ar brezel e krogas niver an estrenien da greskiñ e Breizh, dreist-holl e 1975 pa oant div wech muioc'h eget e 1968. Paotred o-unan a yae d'ober an darn vrasañ eus an enbroidi, dont a raent eus Spagn, Portugal, Aljeria, Maroko, ha Turkia goude-se, evit labourat e-barzh chanterioù bras. Kalz anezho o doa lezet o familh war o lerc'h en o bro ha kas a raent arc'hant dezho. Dont a reas o gwiragez hag o bugale daveto adalek kreiz ar bloavezhioù 1970.

Ahmed Ben Abdhallah, Aljeria

En em gavet e Frañs e 1954. En em staliet e Brest e 1968

Metz, kreiz ar bloavezhioù 1950

Prestet gant Ahmed Benabdallah

Esperanza ha Leopoldo, Spagn

En em gavet e Frañs e 1963

War-dro 1954

Prestet gant Esperanza Utiel

Totem 21

Repuidi chilean, bloavezhioù 1970-1980

D'an 11 a viz Gwengolo 1973 e voe diskaret ar Prezidant Allende da-geñver taol-Stad ar Jeneral Pinochet, goude-se e tec'has miliadoù a Chileaned eus o bro da Europa, Frañs ha Sveden dreist-holl. Er bloavezhioù 1980 e talc'has an enebourien bolitikel, o familhoù d'o heul, hag ar studierien eus an tu kleiz pellañ da vont kuit abalamour d'an diktatouriezh faskour.

Patricio Rojas, Chile

En em gavet e Frañs d'an 29 a viz Here 1974

Prestet gant Patricio Rojas

Totems 22 et 23

An estrenien e Breizh en deiz a hiziv

E Breizh e oa war-dro 57 000 a estrenien e 2009, setu ma'z eo ar rannvro lec'h ma kaver an nebeutañ a enbroidi. Ha pa n'eus ket kalz a estrenien e Breizh eo dav merzout e vezont dedennet etrezek enni, ar pezh a zo nevez a-walc'h, hag en ur ober daou-ugent vloaz eo kresket kalz niver an estrenien. Abaoe ar bloavezhioù 2000 e teu muioc'h-mui a dud disheñvel, eus muioc'h-mui a vroioù disheñvel : paotred ha merc'hed deuet eus Mongolia, Tchetchenia, Turkia, Breizh-Veur pe Maroko da Vreizh da labourat, da repuiñ, davet o familh, da vont war ar studi pe war o leve.

Totems 22

Jamila, a zo o c'houleñn bod politikel e Frañs abaoe 2011

Roazhon, 2013

Salif, studier malian

Bruz, 2012

Familh rom harluet eus Roumania, skoat Pazieg

Pazieg, 2012

Luc'hskeudennoù gant Alain Amet, Mirdi Breizh

Totems 23

An ao. hag an it. Nguyen

Roazhon, 2012

En em gavet e oa ar c'houblad a orin eus Viêt Nam e Roazhon e 2011, war-lerc'h bezañ chomet un dek vloaz bennak e Pariz.

Emaint o telc'her ur preti e straed Sant-Maloù.

Abdallah Filali

Brest, 2012

Ganet eo Abdallah e Fès, e Maroko, hag e 1966 e oa en em gavet e Breizh. 32 vloaz zo e vez o werzhañ kistin e Brest, pa vez ar mare eus ar bloaz.

Roz Jefferies

Kelenner saoz war he leve eo Roz. Emañ o chom gant he gwaz e-kichen Langidig abaoe 1992.

An divroañ : meur a soñj diwar e benn

Adalek fin an 19^{vet} kantved, ha dreist-holl e lodenn gentañ an 20^{vet} kantved, e voed prederiet da vat e Breizh gant an divroañ. Diouzh un tu edo ar c'hazetennoù a roe meuleudi d'an divroañ, ha diouzh an tu all ar bolitikourien na oant ket gwall domm. Gant an Iliz e veze lakaet ar c'hêrioù – Pariz dreist ar re all – da lec'hioù eus ar pep dañjerusañ. Gwell e oa gant ar veleien broudañ an dud da zivroañ war-zu douaroù nevez, evel plaenenoù frank kornôg Kanada. E 1929 e voe skrivet kement-mañ gant ar Chaloni Martin, person-dean Gourin : « *Ar pez a laz hor Bro... eo an Divroerez* ».

Ar Vretoned en trevadenoù

Adalek eil lodenn an 19^{vet} kantved betek trederenn gentañ an 20^{vet} e voe diazezet an impalaeriezh trevadennel hag a oa peadra enni da bourchas douaroù evit ar beizanted. Ouzhpenn-se ez ae kargidi, martoloded, soudarded, hag o familhoù d'o heul alies, da chom ur pennad amzer en Afrika, Indez-Sina, Madagaskar... En 19^{vet} kantved e klaskas ar Stad lakaat pesketaerien vreton d'en em staliañ en Aljeria. War-lerc'h an eil Brezel Bed e oa tost da 4 000 Breton o vevañ e departamant Aljer hepken.

War-zu Kaledonia-Nevez

Staget e voe Kaledonia-Nevez ouzh Bro-Frañs e 1853. Dont a reas da vezañ un drevadenn kastizañ ha poblañ. Etre 1872 ha 1878 e voe deportet 16 000 galeour ha 4 000 kumunard betek eno. Lestrañ a raent eus Brest, Enez Aix ha Toulon. Gant Ministrerezh ar Morlu hag an Trevadennoù e veze tutaet emzivadenez, trevidien frank... hag a veze roet pep a vilhed treizh dezho, bevañs – peadra da vevañ e-pad c'hwec'h miz –, ha prometet e veze dezho un dachenn 3 hektar douar. Tost da 400 familh eus Breizh, eus Penn-ar-Bed evit an darn vrasañ anezho, a sinas ur gevrat. War-lerc'h ur veaj henus hag a badas tri miz e voe kriz an disouezhenn. N'eus ket chomet eno nemeur a ziskennidi dezho war o lerc'h.

Mont dre an hent-houarn

Ha pa ne oa ket an hent-houarn pennkaoz d'an divroañ, eo bet aesaet d'an dud mont kuit gantañ. E 1852 ec'h erruas an tren betek Naoned hag e 1857 betek Roazhon. Digoret e voe al linenn etre Naoned, Gwened ha Kemper e 1863. P'en em gavas an hent-houarn betek Brest, d'ar 25 a viz Ebrel 1865, e voe aozet ur pezh gouel ma voe benniget ar stlejerezioù. Diwar neuze ez eas an dud kuit gant an tren en un doare naturel war-zu ar Beauce, rannvro Pariz, Akitania.

Bretoned en Arc'hantina :

Etre 1888 ha 1914 e lestras tud a-ziwar ar maez, broudet ma oant gant ar c'hazetennoù ha tutaerien na oant ket gwall onest, da vont betek Arc'hantina, lec'h ma oant engortoz a gavout douareier da c'hounit. Peurvuiañ ne oa ket eus an tachenoù koñsedet-se. Tost da 1 500 Breton eus kornadoù Kemperle, Gourin, Karaez, a yeas kuit e-giz-se da Arc'hantina.

III - Sell an eil war egile

Reiñ a ra an divroadegoù tro da gejañ an eil gant egile, diwar se e teu skeudennoù graet ha tout war wel, enno dedenn, boemerezh ha distaol mesk-ha-mesk. E Frañs e voe diazezet ar skeudennoù-se e-kerzh an 19^{vet} hag 20^{vet} kantved dreist-holl. Etre an antropologiezh viologel en 19^{vet} kantved, a rummatae an dud en un doare gouennelour, hag ar re a daole ar bec'h war ar brezhoneg war-zigarez e vefe stag ouzh ur bed kozh aet diwar ar c'hiz, e oa ar raksoñjoù traoù boas hag a veze brudet dre an diskouezadegoù hollvedel, trevadennel pe c'hoazh ar « zooioù tud ». Degaset e voe o lod da vat er skeudennaoueg-se gant al luc'hskeudennerezh, al livouriezh, al lennegezh, ar sinema hag ar bruderezh.

Ar Yezhoù

Dre ar yezhoù e tarempreder an eil egile ha drezo e komzer eus an darempredoù-se. Divroañ eo ivez mont eus un takad bennak a-fet yezh, d'unan all hag a c'hall bezañ heñvel a-walc'h gwechoù zo pe disheñvel-mik gwechoù all. Diaesoc'h c'hoazh e vez ar veaj-se a-dreuz ar yezhoù pa'z eo techet ar c'hevredigezhioù da lakaat ar yezhoù e pep a renk diouzh ur skeul ha da reiñ muioc'h a dalvoudegezh da lod anezho, keit ha ma vez disprizet lod all gant gerioù evel « trefodaj, rannyezh, luc'haj... »

Alies e seller ouzh ar re all dre stereotipoù, termenadurioù re eeunik hag a ziskouez ar re all dre ludresadennoù hepken savet diwar diouiziegezh pe raksoñjoù. Eztaolet e vez ar c'hlichedoù-se, faeüs peurliesañ, e stumm moranvioù, lesanvioù, gerioù pe troiennoù graet ha tout. Alies e vez diazezet ar stereotipoù war gomzoù ar re all a vez diheñchet, distreset, adstummet...

Skouerioù termenadurioù :

(stereotip gantañ un arliv negativel)

« Un enbroad zo un den estren hag a zeu d'en em staliañ ha ret eo dezhañ mont diouzh boazioù ar vro. »

(stereotip gantañ un arliv pozitivel)

« Un enbroad zo un den hag en deus ranket kuitaat al lec'h ma oa o vevañ ha ret eo degemer anezhañ evel zo dleet. »

Gerioù-stereotipoù

1. **Baragouiner.** E galleg, « komz en un doare dizampart ». Diwar ar brezhoneg *bara* ha *gwin* a veze lavaret gant ar vrezhonegerien pa vezent o c'houlenn peadra da zebriñ ha da evañ, hag int war an hent da vont da Bariz. Lavaret e veze evit ober goap ouzh ar Vretoned rak tud zo ne oant ket evit gwelet anezho o komz ur yezh all estreget galleg.
2. **Bled.** E galleg, « kêr vihan en ul lec'h dizro », amprestet diwar ar ger arabek eus Aljeria « *bled* », a dalvez « bro », da vare an trevadenoù hag ivez d'ar mare ma oa en em gavet al labourerien norzhafrikan gentañ e Frañs. Ar pezh a dalvez evit ur vro (ur Stad en he fezh hag all) en Aljeria a zeu, en un doare faeüs, da vezañ ur gêr vihan diwarlerc'hiet e galleg.
3. **Boire comme un Polonais.** Anv a vez eus an estrenien e-barzh troiennoù diazezet war soñjoù graet ha tout, eeunik ha direspêt, kunujennus zoken. E brezhoneg e vez lavaret da skouer : labourat evel Turked, saozañ (= besteodiñ), brabañsal, ur flandrin (un den bras ha treut), ha kement zo.
4. **Bretouneja.** E provañseg, « besteodiñ ». Ger-ha-ger e talvez « brezhonegañ ». Evit Provañsiz e oa ar brezhoneg, a veze komzet gant ar vartoloded vreton a yae eus porzh Brest da borzh Toulon, ur yezh ken digomprenus ha gagerezh. Ar C'hresianed kozh a rae *barbar* eus ar re a gomze yezhoù hag a oa, evito, heñvel ouzh trouzioù distumm : *bar-bar*.
5. **Brzonètt.** E gallaoueg, « Breizhad eus Breizh vrezhonek », diwar ar ger *brezhoneg* distummet. Diouzh an tu all, e brezhoneg, e vez graet *galleg* (diwar se *gallaou*, ha neuze *gallo*) eus ar Vreizhuheliz a veze sellet o yezh evel « galleg ». Talvezout a ra « gall » ivez kement hag estren. Alies eo an den estren an amezeg tostañ
6. **Crouille.** Ur ger gallek gouennelour hag a dalvez « Arab », savet diwar *khouya*, « ma breur », a vez implijet gant ar Vagribianed evit gelver ar baotred : sed aze neuze ur ger a vreudeuriezh diheñchet evit un drougimplij kunujennus estrengas stag ouzh an trevadennerezh. Ouzhpenn-se eo dav lavaret ez eus « Berbered » eus kalz Magribianed ha n'int ket Arabed e gwirionez.
7. **Dialecte africain.** Alies e reer gant an droienn-se e Frañs evit komz eus yezhoù Afrika. Lakaet e vez ar *rannyezhoù* izeloc'h eget ar *yezhoù*. Gwelet a reer an Afrikaned aze c'hoazh gant spered gouennelour an trevadennerezh pa lakaer krediñ n'int ket evit kaout « gwir yezhoù » (diouzh patrom yezhoù standart Europa).
8. **Horvenu(e).** Ger gallaouek evit komz eus tud « deuet eus lec'h all » (forzh pelec'h e vefe). N'anavez ket an dud istor mont ha dont ar pobloù, gant se e vezont techet d'ankouaat ez omp holl diskennidi da dud « deuet eus lec'h all » ha n'eus den ebet hag a vefe bet e wrizioù en ul lec'h a-viskoazh. En ul lec'h bennak emeur dija e-keñver re all a zo en em gavet diwezhatoc'h, tra ken.
9. **Moko.** Ger goapaüs, eus Brest, hag a dalvez « Provañsad », diwar ar provañseg *em'oucò*, « *ha gant se* », a zo un droienn hag a vez distaget alies gant tud Toulon evit kregiñ ur frazenn. Kejañ a rae Bretoned ha Provañsiz er pozhioù-brezel meur, Brest ha

Toulon. Gant ar film *Pépé le Moko*, graet e 1936 gant Julien Duvivier, eo deuet ar ger-se da vezañ anavezet e pep lec'h.

- 10. *Parigot tête de veau*.** E Frañs e oa tud Pariz pimpatrom an « alouberien faeüs », dreist-holl da vare ar vakañsoù. Gallekaet eo bet ar *proviñs* evel un drevadenn koulz lavaret. Dalc'het ez eus bet soñj eus kement-se, evel gant an dro-lavar gunujennus *Parigot, tête de veau*. Ur stereotip da respont d'ur vestroni arouezel.
- 11. *Centre de Réention Administrative*.** A-dreñv teskanvioù amsklaer yezh an deknokrated eo kuzhet ar wirionez kriz evit ar pezh a sell ouzh mererezh melestradurel an estrenien, ken e teu da vezañ ur gwir farsite. Herzel ouzh frankiz an enbroidi taol-distaol etre esperañs ha disouezhennoù a zeu neuze, gant an teskanv CRA, da vezañ un afer dispis ha difetis.
- 12. *Reubeu*.** Graet e vez an anv-mañ eus an dud a orin eus Magrib pe eus ar broioù arabek. Savet eo diwar *beur* war an tu gin, ur ger savet eus e du diwar *Arab* (distaget « *a-ra-beu* ») war an tu gin. Ijinet ha skignet eo bet gant ar re yaouank « *beur* » o-unan ; evel-se ec'h adkemeront ar stereotip evito kement ha komz diwar o fenn en ur mod fentus ha diseblant.
- 13. *Blédard*.** Diwar ar ger *bled*, gant ar ster orin en arabeg Magrib (« bro »). Graet e vez an anv-mañ eus un enbroad magribian hag a vez sellet, abalamour d'e neuz, evel unan « nevez-deuet e-maez e vro ». Peurliesañ e vez implijet en un doare disprizius (« troc'her-buzhug » pe « den diwarlerc'hiet » zoken), a-wechoù avat e vez graet gant un arliv war an tu mat (« gwirion »).
- 14. *Rosbif*.** Graet e vez ar ger disprizius-mañ eus ar Saozon pe, en un doare ledanoc'h, eus tud Breizh-Veur. En em strewiñ a reas ar ger gant ar ster-se adalek an 18^{vet} kantved, abalamour ma oa un arouez eus ton ar « saozneg » evit an dud moarvat. E-pad ar c'heit-se en em strewas ar ster orin « kig-bevin rostet » ivez – diwar « roast-beef ».
- 15. *Bamboula*.** Amprestet eo bet ar ger-mañ diwar ur yezh eus Afrika ar C'hornôg. Taboulin e oa ar ster orin. Graet e vez gantañ abaoe mare an trevadennoù evit komz eus Afrikaned en un doare gouennelour, dreist-holl an dennataerien senegalat na dremenent nemet da dud mat da c'hoari taboulinoù, tra ken. (diwar se ivez an dro-lavar *faire la bamboula*, « c'hoari anezhi »).
- 16. *Plouc*.** Ger disprizius hag a dalveze « peizant breizhat diwarlerc'hiet » ha goude-se, gant ur ster ladanaet, « peizant diwarlerc'hiet ». Dont a ra diwar ar brezhoneg *plou* (« parrez ») a gaver e-barzh anvioù kumunioù eus Breizh ; gant ar ger-mañ e weler penaos e ra fae tud ar c'hêrioù e Frañs war Breizh hag an dud a-ziwar ar maez.

Antropologiezh an 19^{vet} kantved

An antropologiezh viologel en 19^{vet} kantved a oa unan eus an doareoù skiantel da zidamall an trevadennerezh. Gant ar « skiant »-se e vez renket ar gouennoù tud diouzh an neuz hag ar gorfadurezh : ment ar glopenn, morfologiezh ha liv ar groc'hen. Lakaet e oa bet ar « skiant »-se da dalvezout ivez war ar maez, e-giz-se e voe klasket renkañ ar Vretoned hervez ar rummadoù-se.

Kêriadennoù breton hag afrikan - diskouezadegoù

War un dro gant an trevadennerezh, er bloavezhioù 1870 ha betek ar bloavezhioù 1920, e voe diskouezet ar pobloù trevadennet da-geñver « arvestoù etnologel » en Europa. Ganto e veze maget ijn tud ar c'hornôg diwar-benn ar pobloù all, ur seurt ijn ennañ boemerezh hag aon war un dro, met gant ur spered disprizus dalc'hmat. Berzh bras a reas an diduañsoù-se gant o « c'hêriadennoù morian » hag o « c'hêriadennoù breton » a-wechoù. Kinniget e vezent er c'hêrioù bras e Frañs, da-geñver ar foarioù hag an diskouezadegoù. E-giz-se e veze sellet ar Vretoned hag ar pobloù trevadennet er memes doare evel tud egzotek ha gouez.

Diskouezadeg hollvedel

Dalc'het e voe an diskouezadeg hollvedel gentañ e Londrez e 1851. Lusket e oa ar seurt darvoudoù-se war an dro-spered gwellwelus a oa o ren d'ar c'houlz-se, p'o deveze an dud fiziañs en amzer-da-zont, en teknikoù hag er skiantoù a yae war-raok. Enno e veze diskouezet nevezadurioù pennañ en o amzer war dachenn an teknologiezhioù. An diskouezadeg hollvedel dalc'het e Pariz e 1937 a reas berzh bras e-touez ar bobl.

Diskouezadeg trevadennel

Aozet e oa bet diskouezadegoù trevadennel en 19^{vet} kantved hag e lodenn gentañ an 20^{vet} er broioù eus Europa o doa un impalaeriezh trevadennel. Binvioù evit ar propaganda politikel e oant abalamour da dud ar pennvroioù da anaout madoberoù an trevadennerezh er broioù pell.

Misionoù relijiel

Gant ar misionoù relijiel hag a veze aozet, en 19^{vet} kantved, da-heul pe a-raok diazezadur an trevadennoù zoken, e veze skignet ur skeudenn distummet ha dispriziet eus ar pobloù trevadennet. Misionoù an Ilizoù katolik ha protestant evit avielañ ar pobloù pell a yae keñver-ha-keñver gant mision an trevadennerezh gall evit degas ar « sevenadurezh » d'ar pobloù-se. War skeudennoù relijiel ez eus bet taolennet misionerien ha seurezed war-dro bugaligoù eus ar vro abalamour da saveteiñ anezho korf hag ene.

Ar sirk

Dont a rae sirkoù, sonerien ha kanerien red eus Europa, Amerika pe Norzhafrika da droiata e Breizh, eus an eil kêr d'eben. Sachet e veze tud e-leizh gant an arvestoù-se pa ziskouezent taolioù kaer dic'horthoz gant tud ha loened mesk-ha-mesk. E 1905 e c'hallas tud gwalarn Frañs ober anaoudegezh gant ar *Wild West Show* ha Buffalo Bill a oa mil brudet, c'hwezek vloaz war-lerc'h o abadenn gentañ e Frañs da-geñver diskouezadeg hollvedel 1889. Merket e voe speredoù an dud gant an arvestoù-se ha diwar se e krogas mojenn vras ar Far West.

Breizh, ur vro digustum

Adalek ar bloavezhioù 1820-1830 e voe sachet arzourien, skrivagnerien ha beajourien war-zu Breizh, Breizh-Izel dreist-holl, abalamour d'he ferzhioù « gouez », « mod kozh », « digustum ». Savet e voe meur a oberenn lennegel pe arzel diazezet war an doare-se da welet Breizh.

Pimpatrom Yann Vreton

En 19^{vet} kantved e veze sellet ar Vretoned evel « gouezidi a-ziabarzh » lakaet keñver-ha-keñver gant Pennoù-Ruz Amerika ken dinec'h ha tra. Taolennet e vezent gant darn eus ar skrivagnerien brudet en un doare drastus : tud eeunek, kadarn, pennek, lous ha troet d'ar boeson. Evel Gustave Flaubert, lakaomp, a skrivas e-barzh *Par les champs et par les grèves*, e zanevell diwar-benn e veaj e Breizh : « *Kroazet daou vartolod breton war an aod e Porzh Noaloù : alvaonet o dremmoù tud dilignezet, dislivet o selloù diwar re a lambig ; sellet a reont ouzh ar mor evel ma vez ar saout o sellet ouzh tren Kemper o tremen* ».

Soudarded 14-18

Merket e voe speredoù an dud gant an « dennataerien senegalat » a dremenas da-geñver ar Brezel Bed Kentañ. Kement-se a voe kaoz, evit ul lodenn, d'an doare forc'hellek ma seller ouzh an dud trevadennet. En arme c'hall, d'ar mare-se, e oa war-dro 200 000 soudard hag a oa stag ouzh an unvez-se bet krouet e Kornôgafrika C'hall e 1857. 30 000 anezho a voe lazhet en emgann ha kalz re all a voe gloazet pe muturgnet.

Soudarded 39-45

Levezonet e oa bet an dud kalz gant an armeoù kevredet, an Amerikaned dreist-holl, a chomas ur pennad er vro. Gant ar soudarded amerikan, koulz ar re wenn hag ar re zu, e voe degaset ar chewing-gum, ar sonerezh jazz ha sigarettenoù. Arouezioù ar spi hag ar vodernelezh e oant, gant se e oant deuet mat e-touez an dud.

Bécassine / Banania

« Bécassine » zo un dudenn bannoù treset krouet gant Pinchon e 1905. Gant ar vatezh vihan-se, plaenik ha teuk, e weler splann penaos e veze sellet ouzh tud dister Breizh en un doare disprizius gant bourc'hizien Pariz. Tabut a savas diwar he fenn abalamour ma tiskoueze ur skeudenn distreset eus merc'hed Breizh. « Banania » zo ur merk evaj krouet e 1914 hag a zo ennañ bleud bananez, kakao, edaj ha sukr. Ur skouer vat eus ar produioù trevadennel e oa hag adalek 1915 e voe dibabet un « tennataer senegalat » da arouez ar merk hag a zeuas da vezañ, gant an amzer, pimpatrom an den trevadennet e vouse'hoarzh lu skornet.

Egzotegezh ha bruderezh

E fin an 19^{vet} ha deroù an 20^{vet} kantved en em lakaas ar brodrierien soavon, koaraj, boteier, hag ar gemenerien da implijout skeudenn ar « vorianed » hag a ziskoueze war un dro kreñved, imor vat, fent, kranded dic'hiz... Dedennet ha spontet e vezed a bep eil gant o liv hag o c'hoarzh skedus. Implijet e veze ivez skeudenn Azia he c'hevriñoù er bruderezh, evit an

te da skouer. Peadra a oa da blijout da vat d'ar vruderien rak efed war an dud a ra ar skeudennoù-se, enno egzotegezh ha gouzeri mesk-ha-mesk.

Bretoned o tiheñchañ ar stereotipoù

Klask a ra skeudennaouerien zo c'hoari gant ar c'hlichedoù a gaver hiziv an deiz c'hoazh. Egiz-se e vez diheñchet ar skeudennoù lu : Bécassine lakaet da zimeziñ gant Banania, ur gazetenn he zitl atahinus, merkoù dilhad warno tresadennoù Bigoudenned... Eilpennet eo skeudenn fall ar Vretoned diwarlerc'hiet evit reiñ plas d'un doare taolenniñ modern gant labeloù a galite.

IV - Un degemer kontrollet

Abaoc'h fin an 19^{vet} kantved ne baouez ket al lezennoù da cheñch e Frañs evit aozañ, kontrolliñ ha bevennañ an enbroañ. Gant se e rank an enbroidi plegañ d'an evezherezh yec'hedel. Diouzh ar mareoù e vez frankoc'h pe strishoc'h an doare ma vezer lezet da zont tre, da chom pe da gavout bod e Frañs. Ha pa oa bet roet lañs d'an enbroañ war-lerc'h an Eil Brezel Bed abalamour ma ranke an armerzh adsevel, e voe sellet outañ evel un dañjer adalek 1974 pa grogas an enkadenn. Bevennet e vez ar redoù poblañs evit a sell ouzh degemer repuidi ivez. Ret eo d'ar Vretoned en estrenvro ivez doujañ d'al lezennoù strizh pe strishoc'h a dalvez er vro a fell dezho mont di.

War un dro gant ar c'hontrollele melestradurel pa venner chom en ul lec'h evit ur pennad, emañ an degemer, ensavadurel pe anofisiel : misionoù, rouedadoù sikour ha kenskoazell etre divroidi vreton, stignadoù publik evit lojañ ar repuidi. Mont a ra an degemer eus ar genskoazell d'an distaol. Pa ne vez ket graet trawalc'h gant an ensavadurioù ofisiel evit an degemer e vez kemeret penn an traoù gant ar c'hevredigezhioù stourm ha denegour evit difenn an dud dibaper hag ar repuidi.

Un degemer kontrolllet : Bretoned o tivroañ

Paperioù evit kontrolliñ 19^{vet} kantved

Abae dekred an 10 a viz Mendem bloaz IV (2 a viz Here 1795) e voe ret d'an dud kaout ur paseporzh evit mont e-maez o c'hanton. Daou seurt a oa : « *ar paseporzh evit an diabarzh* » hag « *ar paseporzh evit an estrenvro* ». Da-heul lañs an doareoù nevez da veajiñ, an hent-houarn dreist-holl, e voe diamzeret ar sistem-se. Abalamour da wellaat anezhañ e voe diazezet, e fin an 19^{vet} kantved, ar gartenn-anv vicherel a oa ur stumm kentañ eus ar pezh a zeuas da vezañ *kartenn identelezh ar Frañsizien* adalek lezenn ar 27 a viz Here 1940.

New-York hag ar Stadoù-Unanet : un degemer reoliet strizh fin an 19^{vet} ha deroù an 20^{vet} kantved

E 1892 e voe digoret kreizenn enbroañ Ellis Island : dre eno e ranke kement den nevez-emgavet tremen abalamour da lakaat kontrollañ e identelezh ha stad e yec'hed. E-kerzh an 20^{vet} kantved e voe strishaet ar politikerezh enbroañ, gant se e voe lakaet kotaioù. Hervez lezenn 1924 e ranke kement enbroad, a-raok kuitaat e vro, lakaat vizañ e baseporzh gant ar c'hoñsuldi amerikan. Ret e oa dezhañ ivez respont d'ur roll goulennoù dre ar munud.

Diazezañ reoladoù etrebroadel 20^{vet} kantved

War-lerc'h ar Brezel Bed Kentañ e voe rediet ar Frañsizien a felle dezho mont e-maez Bro-Frañs war-zu broioù estren, da gaout ur paseporzh warnañ ur poltred anezho nevez a-walc'h. Rankout a raent lavaret hiroc'h war o goulenn paseporzh, reiñ o stad keodedel, displegañ d'ober petra ez aent da veajiñ hag e-pad pegeit. Tamm-ha-tamm, war-lerc'h an Eil Brezel Bed, e voe ledet implij ar paseporzhioù dre ar bed. Krouet e voe ar gartenn identelezh broadel dre urzhiataerezh e 1993. Abaoe 2005 e vez graet e Frañs gant ar paseporzh elektronek hag abaoe 2009 gant ar paseporzh biometrek.

Mont kuit da Jerzenez Deroù an 20^{vet} kantved

Diwar dek paseporzh roet etre 1914 ha 1925 gant Prefeti Aodoù-an-Arvor, lec'h ma oa tud e-leizh hag a yae e-maez ar vro da-geñver ar reuziadoù labour-douar, e veze roet seizh evit mont da Jerzenez. Klotañ a rae an aotreoù chom gant ar c'heit ma pade an trevadoù.

Ar c'hevredigezhioù breton e Pariz

Pouez Parrez vreton Pariz

Abalamour da sikour ar Vretoned divroet da Bariz e voe krouet ar gevredigezh *Parrez vreton Pariz* e 1897 gant an aotrou beleg François Kadig. Gant 25 000 a izili e 1910 e oa ur gwir rouedad kenskoazell oberiant. Kinnig a rae meur a obererezh : kreizenn brederiañ, kevelouri veveziñ, kentelioù skoazell, kreizenn degemer evit Bretonezed yaouank, burev enfredañ war marc'had al labour... Krouet e voe parrezioù breton all e Neuilly, Versailles, Chartrez, an

Havr-Nevez.

Ti ar Vretoned

E-kreiz karter Montparnasse edo an aotrou beleg Élie Gautier o sikour ar re nevez-emgavet da gavout lojeiz ha labour. E 1947 e savas Mision breizhek Enez-Frañs er XV^{vet} arondisamant. Ouzhpenn ar spered kristen diazez e voe pouezet war an darempredoù a vignoniezh etre an dud. War e lerc'h ec'h erruas an aotrou Fransez ar C'hemenner e penn an traoù e-barzh ul lojeiz nevez hag a roe bod da gevredigezhioù breizhek war dachenn ar sevenadur hag ar stourm. Abaoe 2003 eo deuet da vezañ ur gevredigezh laik staliet er XIV^{vet} arondisamant.

Ar repuidi spagnol

Bodet ha lojet e oa bet tost da 12 000 repuad spagnol, hag a oa tec'het kuit dirak brezel Bro-Spagn e 1936, e-barzh kampoù en Il-ha-Gwilen, er Morbihan, en Aodoù-an-Arvor hag e Penn-ar-Bed. Eveshaet e vezent pizh gant ar polis hag ar servijoù yec'hed. Aon a oa o defe kontammet ar vro, koulz gant o soñjoù politikel ha gant stad o yec'hed a oa bresk evit kalz anezho. Harpet e voe an obererezh publik gant komiteoù sikour savet gant ar sindikadoù, strolladoù an tu kleiz ha kevredigezhioù evit gwirioù Mab-den.

Maeronezed brezel

E-kerzh an Eil Brezel Bed e voe degaset sikour gant ar maeronezed brezel, pe e vefe a-fet danveziou (dilhad, boued) pe a-fet spered (eskemm lizheroù), da soudarded an trevadennoù serret er Fronstalagoù. E Breizh, koulz er c'hêrioù ha war ar maez, e oa bet eus kampoù seurt-se savet gant an alouberien nazi a-ratozh-kaer evit ar soudarded prizoniet a orin eus an trevadennoù gall. Enno e oa ar brizonidi bern-ha-bern ha lakaet e vezent d'ober labourioù ret. Skoulmet e voe darempredoù a vignoniezh, pe a garantez zoken, etre ar soudarded hag ar merc'hed-se, forzh pe oad e vefent.

Repuidi eus Azia ar Gevred

Er bloavezhioù 1970-80 e tec'has kuit Kambodjiz, Laosiz ha Viêtnamiz dirak an diktaturiezhioù komunour. Kemeret e voent e karg gant ar Stad c'hall. Goude bezañ tremenet e-barzh bodoù-degemer e bro Pariz e voent strewet e pep lec'h e Frañs. Ouzhpenn mil repuad a voe o lojañ e bod Guy Houist e Roazhon etre 1975 ha 1980. Da-heul an degemer ofisiel e veze graet war o zro gant skipailhoù tud lusket gant an tiez-kêr, ar parrezioù hag ar c'hevredigezhioù denegour : 180 anezho zo bet e Breizh.

Un degemer kontrollet : estrenien oc'h enbroañ

19^{vet} kantved

Da vare an Dispac'h gall e veze eveshaet ar monedone gant daou seurt paseporzhioù : ar paseporzh « en diabarzh » hag ar paseporzh « en estrenvro ». Dousaet e voe ar sistem-se en eil lodenn an 19^{vet} kantved pa voe dilamet an daou deul-se. Adalek 1888 e rankas an estrenien en em zislêriañ er gumun lec'h m'edont o chom. E pep departamant e veze renablet monedone an dud war ur marilh.

Ar Brezel Bed Kentañ

E-kerzh ar Brezel Bras e veze kontrollet an estrenien muioc'h-mui. Adalek 1914 e voe ret dezho adarre kaout ur paseporzh evit dont tre e Frañs pe mont er-maez anezhi. Da-heul an disklêriadur annez evit an estrenien e voe embannet un dekred e 1917 da rediañ ar re-se, hag ivez an dud a oa o chom en trevadennoù, da gaout un teul nevez : « kartenn identelezh an estrenien » a vez graet « kartenn chom » anezhi hiziv an deiz. Rankout a reont mont d'an tikêr pe d'ar prefeti da leuniañ ur c'houlennaoueg hag a vez dalc'het goude-se en ur fichennaoueg war al lec'h hag ivez e Ministrerezh an Diabarzh.

Etre an daou vrezel

Abalamour d'an enkadenn armerzh ha d'an dro-spered, enep an estrenien hag ar repuidi, a oa o ren er bloavezhioù 1930, ez eas ar c'hontrollañ war stankaat. E-giz-se, gant an dekredoù-lezennoù eus 1938, e voe miret ouzh an estrenien dilabour a gaout en-dro ar gwir da chom. Dalc'het e veze tostoc'h-tost d'ar gantreidi, pe e vefent gall pe estren. Abaoe 1912 e rankent bezañ enrollet ha kaout ganto pep a garned antropometrek, a zo deuet da vezañ al levrig mont-dont hiziv an deiz. Pa vez tud a orin eus an trevadennoù en ur c'hornad bennak e vez merket e-barzh marilhoù gant ar pennadurezhioù lec'hel. Lakaet e vez ivez ar pezh a ra an dud-se

An Eil Brezel Bed

E-pad ar brezel ne voe ket fin gant an disfiz diouzh an estrenien a oa er bloavezhioù 1930 dija, pell a se. Ar pep gwashañ evit a sell ouzh kontrollañ an dud « dic'hoantaet » a voe e 1940. Abenn heskinat ar Yuzevien hag an Tsiganed e voed rediet da renabliñ ha fichennañ anezho, ha da verkañ « yuzev » war ar c'hartennoù identelezh.

War-lerc'h ar brezel

Abaoe Kemennadur an 2 a viz Du 1945 ez eus tri seurt kartennoù chom evit an estrenien (1, 3 ha 10 vloaz). Diwar se e vezont alies e darempred gant an dud a labour er prefetioù, en tiez-kêr hag er c'homiserdioù. Da-heul kement-se, peogwir e vez ezhomm muioc'h-mui a deulioù chom, e vez fardet muioc'h-mui a baperioù faos.

Er bloavezhioù 1950 e voe stennoc'h-stenn an darempredoù etre ar bennvro ha departamantoù gall Aljeria. Adalek 1953 e voe eveshaet an henvroidi norzhafrikan a oa o vevañ e Frañs hag enrollet e oant en ur fichennaoueg kreiz. Adal ma krogas ar brezel dizalc'hiezh e 1954 ez eas an traoù-se war stankaat.

Abaoe 1974

Abalamour d'ar stroñs tireoul kentañ e 1974 ha d'an enkadenn armerzh a zeuas d'e heul, e voe divizet gant ar Stad paouez gant an enbroañ, koulz hini al labourerien ha hini ar familhoù. Diwar neuze e vez klasket, gant politikerezh an enbroañ, lakaat harz da zonedigezh an estrenien.

Gwir ar vroadelezh

Tri doare pennañ zo da vont da geodedour gall : bezañ ganet hag o vevañ e Frañs (lezenn 1889, a zo bet cheñchet meur a wech) ; eurediñ gant unan bennak hag a zo gall ; broadiñ. Diouzh ar mareoù e vez aes pe aesoc'h an divizoù evit broadiñ : frankizour gant lezenn 1927 ha kalz strishoc'h gant gouarnamant Vichy a yeas betek lakaat divroadiñ yuzevien e-leizh. Goude-se eo bet dizingal niver an dud o deus gallet broadiñ, diouzh ar gouarnamantoù e vez. Abaoe ar bloavezhioù 2010-2011 e krog an traoù da vont war strishaat da vat.

Ar gwir degemer

Ar gwir degemer zo anezhañ abaoe ar Grennamzer. Un afer relijiel e oa ha graet e veze « gwir minic'hi » eus se : an hini a veze heskinet a c'halle kavout repu en un iliz, ur manati pe ur gouent. Adalek ar 15^{vet} kantved e oa e dalc'h ar Briñsed, ha goude-se e dalc'h ar Stad. Hiziv an deiz eo ar gwir degemer, termenet gant Kendivizad Geneva eus 1951, ar gwarez roet gant ur Stad da dud hag a zo gwallgaset en o bro. Krog e vezer da lakaat ar gwir-se en arvar abaoe penn kentañ ar bloavezhioù 1990 : alies e vez lakaet ar re a c'houlenn ar gwir degemer da « repuidi faos » hag a glask enbroañ evit abegoù armerzhel.

An dud dibaper

Klevet e vez anv un tamm e pep lec'h eus an dud dibaper abaoe kreiz ar bloavezhioù 1990. Alies e vez o c'haoz asambles gant ar re a c'houlenn bod, koulskoude eo disheñvel an traoù evito rak ar re a c'houlenn bod o devez ar gwir da chom e Frañs da c'hortoz e vefe studiet o reked. Muioc'h-mui a dud dibaper hag a c'houlennerien bod a vez en Il-ha-Gwilen ha n'eo ket an departamant-se evit degemer tud ouzhpenn. Neuze e rank meur a gant den, anezho paotred, merc'hed ha bugale deuet eus Mongolia, Kaokaz ha Korn Afrika, bevañ holl asambles e-barzh skoatoù lec'h m'eo bresk-kenañ o jeu.

Ar c'hevredigezhioù e Breizh evit difenn gwirioù an estrenien

E-kreiz ar bloavezhioù 1970 en em frammas ar c'hevredigezhioù evit difenn an estrenien : lojeiz evit al labourerien enbroet, ar gwir da chom, da labourat ha da vezañ stummet. Merket e voe ar bloavezhioù 1990 gant taolioù-kaer evel ac'hubiñ ilizoù evit difenn an dud dibaper pe manifestadegoù. En deiz a hiziv e vezont troet da stourm war an doare ma vez lojet an dud a c'houlenn bod. Goulenn a ra ar stourmerien ma vefe rekizet lojeiz goull da reiñ bod d'an dud-se.

V – Mont kuit evit labourat

Adalek an 19^{vet} kantved e voe tutaet estrenien, abalamour d'o skiant-prenet, gant ar stalioù artizanerezh, metalouriezh, ar minoù hag ar mengleuzioù. D'ar c'houlz-se e veze implijet ar Vretoned evit labourat er parkeier, el labouradegoù, pe e ti ar vourc'hizien evel mevelien ha mitizhien. Plijout a raent d'o implijerien a selle outo evel marc'hoù labour, gwir druajerien koulz lavaret zoken.

Muioc'h-mui a dud a enbroas en 20^{vet} kantved abalamour da gavout labour, ha strishoc'h-strizh e voe al lezennoù war an dachenn-se da-heul an enkadenn. War-lerc'h ar brezel e rankas Frañs lakaat labourerien estren da zont da sikour adsevel ar vro. Portugaliz, Marokaned, Algérianed, Turked a voe pouezus-tre ivez evit sevel karterioù nevez ar c'hêrioù bras e Breizh. Hiziv an deiz e kaver al labourerien estren da gentañ-penn war dachenn ar sevel tiez, ar c'hounezvouederezh hag ar servijoù. Eus o zu e talc'h ar Vretoned da zivroañ abalamour d'o labour, ha priziet eo o barregezhioù dibar dre ar bed.

Tud ar broioù lec'h m'en em gav enbroidi a vez gwech dorn-ha-dorn ganto, gwech o devez disfiz outo pa welont anezho evel kevezerien, dreist-holl pa vez an enkadenn oc'h ober he reuz. Da gentañ-penn eo dre al labour e kav an enbroidi o flas da vat en o bro nevez.

V – Mont kuit evit labourat : divroañ

Ar Joniged, marc'hadourien ognon

19^{vet}-20^{vet} kantved

E 1828 e voe fredet ur gobarad ognon roz gant Henry Olivier, ul labourer-douar yaouank eus Rosko, abalamour da werzhañ anezho e Breizh-Veur. Goude-se ez eas ur bern re all d'e heul. Lestrañ a raent eus Rosko, Santeg ha Kastell-Paol. Er bloavezhioù 1928-1929 e voe ar c'henwerzh-se en e uhelañ : gwerzhet e oa bet ouzhpenn 9 000 tonenn gant tost 1 500 « onion-men ». Mont a rae ar Joniged war droad da gentañ, war varc'h-houarn goude, karget a chapeledoù ognon a veze graet *pakou* anezho, dre ar straedoù a zor da zor, eus an eil penn d'egile eus Bro-Saoz, Kembre ha Skos. Graet e oa bet ar c'hasadennoù diwezhañ, e fin an 20^{vet} kantved, gant gweturioù.

Reuziadoù labour-douar e Jerzenez

19^{vet}-20^{vet} kantved

Mont a rae kalz a vicherourien-douar – paotred, merc'hed, bugale – da Jerzenez evit reuziadoù c'hwec'h sizhunvezh d'an nebeutañ, etre miz Mae ha miz Gouere, amzer un dennadeg patatez. Chom a rae lod anezho eno betek miz Gwengolo evit dastum an tomatez. Labourer e veze dre skipailhoù hag a veze savet e Breizh peurliesañ. Diaes e oa al labour hag ar vuhez eno met dereat e oa ar goprou. Adkroget e voe gant ar mont-dont-se war-lerc'h an Eil Brezel Bed : paeet e veze ar bilhedoù karr-nij gant an dutaerien ha war wellaat ez ae ar mod ma veze lojet an dud.

Distag ebet war vor evit paotred an Douar-Nevez

19^{vet}-20^{vet} kantved

Er vro e kustumed lavaret ne welent biskoazh ar gwez-avaloù e bleuñv. Rak evit ar reuziadoù pesketa e pell vro e-giz-se e oa ret mont kuit e penn kentañ miz Meurzh ha distreiñ, d'an abretañ, etre c'hwec'h hag eizh miz goude. A zeiz da zeiz e vezent o pesketa par ma c'hallent en un endro kalet ha dañjerus. Hag ar peurrest eus o amzer e vezent o *tilenn* ar morued, da lavaret eo dibennañ, difastañ, didroc'hañ ha sallañ anezho.

Dastumerien sivi e traoñienn ar stêr Bièvre

20^{vet} kantved

E deroù an 20^{vet} kantved e oa ezhomm kalz a dud evit dastum ar sivi a veze gounezet war ar rozioù. Pa veze ar mare d'en ober e veze implijet peizanted eus Aodoù-an-Hanternoz hag eus ar Morbihan. Adalek miz Meurzh en em gave ar baotred evit prientiñ ar parkeier, war-lerc'h ec'h errue ar merc'hed hag ar re yaouank evit dastum sivi, pinochez, fav-glas... Padout a reas kement-se betek ar bloavezhioù 1950.

Dastumerien veterabez : Beauce ha Pikardi

19^{vet}-20^{vet} kantved

Kroget e voe gant ar produiñ sukr diwar veterabez en un doare stank adalek an 19^{vet} kantved. War-lerc'h Belgiz ez ae Bretoned d'ober an darn vrasañ eus ar re a labour e Beauce evit ar

reuziadoù beterebez. En nevezamzer e kroge an dud da zivroañ di, betek an diskar-amzer. Start e oa labourat gant ur gravell ha degas a rae poan-gein ; alies-mat e veze lojet an dud er marchosioù. Jedet e veze ar gopr diouzh al labour bet graet ha paet e veze gant arc'hant laosk.

Mont da Bariz !

19^{vet}-deroù an 20^{vet} kantved

Ha pa veze kavet kalz a Vretoned o labourat evit gounit legumaj e trowardioù Pariz, e oant miliadoù er gêr-benn, aet di da implijidi pe darbarerien er garioù hag el labouradegoù. Implijet e veze ur bern tud ivez gant kompagnunezh hentoù-houarn ar C'hornôg. E Versailles e veze gopraet douarerien ha mengleuzierien ha mont a rae ar merc'hed da gannerezed ha da vugaderezed. E kêr Saint-Denis hag er bannlev tro-dro, lec'h ma oa lañs bras gant ar greanterezh, e oa tost 30 000 Breton o labourat. Eno e oa an endro labour hag ar vuhez eus ar pep truezusañ. Diwezhatoc'h e voe kavet micherioù liesseurt ganto : melestradurezh, pretioù...

Bretoned aet da vitizhien... pe gwashoc'h

Mont a reas miliadoù a Vretoned yaouank, hag a felle dezho gounit arc'hant « diboan », da vitizhien da Versailles pe Pariz. Pa ne oant stummet war vicher ebet e vezent lakaet d'ober traoù a bep seurt. Lod anezho a chomas e-pad o buhez er familhoù o doa kemeret anezho. Lod all avat a gouezhas etre daouarn tud fall.

Ar barzh-kaner Glenmor a save droug ennañ diwar-benn se en e ganaouenn *Sodome* :

« Elles sont jolies les filles de nos campagnes que Paris voit venir si tôt matin

Elles ne pleurent pas encore leur lointaine Bretagne,

Elles ont le rire d'enfant, Paris les fait putains ».

Poltred Marie-Mathurine ha skeudenn he c'hambrevatezh

Ganet e oa Marie-Mathurine e miz Genver 1880 ha dimeziñ a reas e 1900. Intañvez e voe e 1913, ha hi o tougen he seizhvet bugel. E 1918 e kuitas an ti-feurm e Pondi, lec'h ma oa meitourez asambles gant he gwaz, da vont da c'hounit he zamm bara. Mont a reas d'ar Beauce en ur leuskel he bugale gant div c'hoar dezhi. Goude-se e voe kemeret da vagerez en ur famille bourc'hizien eus Pariz. Plijout a rae he doare « a-ziwar ar maez » dezho, gant se e chomas da vatezh er familh-se betek he marv, er memes kambrevatezh, e miz Genver 1948.

Magerezed

An darn vrasañ eus ar merc'hed a yae da vagerezed da Bariz a oa eus Aodoù-an-Hanternoz hag eus ar Mor-Bihan. Gant burevioù enfredañ evel hini Ploheg (Aodoù-an-Hanternoz) e veze tutaet merc'hed yaouank hag a oa dedennet gant ar gopr uheloc'h eget ar pezh a veze kavet war ar maez e Breizh, peadra d'asaat ar jeu er gêr. Ar pezh zo, a-benn ober se e oa ret dezho leuskel war o lerc'h ur babig dizonet a-raok ar c'houlz, ur gwaz... Lod anezho a yae kuit da vat pa'z aent eus magerezed da vitizhien e ti o mistri.

Bretoned an Havr-Nevez

E-kerzh an 19^{vet} kantved e oa lañs gant porzh an Havr-Nevez, ar pezh a reas da galz labourerien vreton mont di, anezho douarerien, mañsonerien, darbarerien. Ar merc'hed a veze implijet evel kemenerezed, kannerezed, mitizhien, segalennerezed el labouradeg butun e karter Saint-François.

Tregeriz ha Kerneviz e oa an darn vrasañ eus al labourerien-se a oa aet kuit e deroù an 20^{vet} kantved. Labourat a raent er gennadoù greantel a oa lañs bras ganto d'ar c'houlz-se (metalouriezh, sevel bigi...). Labourat a rae kalzik martoloded vreton er c'hompagnunezhioù merdeñ staliet en Havr-Nevez.

Joseph Perrais, martolod evit ar Gompagnunezh Treuzatlantel

Ganet e oa Joseph Perrais e 1899. Minor ar Vroad e oa ha sañset e oa da vont war ar vicher labourer-douar. E 1915 avat e c'houlennas en em enrollañ er verdeadurezh kenwerzh. 16 vloaz e oa pa voe aotreet da vont e bourzh ar bigi kenwerzh. Labourat a reas Joseph evel mous, martolod ha goude-se paotr-a-gambr evit ar Gompagnunezh Treuzatlantel. Adalek 1930 e voe stag ouzh porzh an Havr-Nevez. Pa'z eas war e leve e oa bet o labourat e bourzh 17 bag disheñvel.

Bretoned Trélazé (Anjev)

Serret e voe minoù Poullaouen (1866) ha re an Uhelgoad (1873) e Penn-ar-Bed. Da-heul kement-se ez eas etre 2 000 ha 3 000 micherour da darbarerien en deun, mengleuzierien pe devezhourien e poullou mein-glas Trélazé. Etre 1885 ha 1890 ez ae Bretoned d'ober tost an hanter eus ar vicherourien eno. Ouzhpenn an diaez ma oa al labour ne oant ket deuet mat da dud ar vourc'h, pell ac'hano. Ne oa ket gwall uhel ar gopr, gant se ne glaskas ket kement-se ar Vretoned en em staliañ eno da vat.

Bretoned en Akitania

Adalek 1920 e voe lakaet Bretoned da zivroañ war-zu ar Mervent bras en un doare aozet pizh gant ar veleien ha pennoù bras bed al labour-douar. Ret e voe dezho gounit tachenoù fraost ha didemzet ha neuze ober gant doareoù nevez da labourat. Er broioù-se razek o douar e kustume an dud labourat gant saout, met pa voent gouest d'en ober e reas ar Vretoned gant kezeg. Diwar neuze e voe gounezet an douaroù en-dro gant teknikoù nevez, evel an temz.

Bretoned e Kanada

Adalek ar bloavezhioù 1870-1880 ez eas Bretoned kuit da Ganada : eno e oant koadourien, darbarerien... E 1904 en em gavas an drevidien gentañ eno, broudet ma oant da vont gant an aotrou beleg Floc'h ha gant ar 64 hektar douaroù da c'hounit a oa prometet reiñ dezho pa zegouezhfent. Ret e voe dezho talañ avat ouzh ar yenijenn hag ouzh douaroù diaes evit al labour-douar. Emañ diskennidi an drevidien gentañ-se e Kanada ar C'hornôg e penn domanioù ledan bremañ. War-lerc'h an Eil Brezel Bed e klaske ar gouarnamant tud da labourat e-barzh staloù gounidegezh-douar (butun), koataerezh... Hiziv an deiz c'hoazh e teu tutaerien alese betek Breizh da glask war-lerc'h labourerien evit gennadoù a bep seurt.

Bretoned ar Stadoù-Unanet

En 19^{vet} kantved ez ae an divroidi vreton di da glask labour e bed al labour-douar. Goude-se

int aet war-zu micherioù liesseurt el labouradegoù, war an hentoù-houarn pe c'hoazh er chanterioù sevel tiez er c'hêrioù bras. Priziet e veze ar Vretoned ivez evit o labour kempenn an domanioù bras tro-dro da New York. El labouradeg Michelin e Milltown e veze fardet bandennoù ha bouzellennoù-rod : enni e oa bet betek 200 Breton o labourat hag evito e oa bet lakaet sevel lojeiz hag ur skol gant an embregerezh. Da-heul an enkadenn e 1929 e voe echu gant al labouradeg-se ha gant labour ar vicherourien a oa enni.

Bretoned ar Stadoù-Unanet : er pretioù

Adkregiñ a reas ar Vretoned da zivroañ war-zu Norzhamerika goude an Eil Brezel Bed. Edo New York o kreskiñ da vat hag eno en em gave tud e-leizh. Alies e veze implijet an enbroidi nevez-erruet er pretioù evit postoù a bep seurt : skaotañ al listri, peilhat al legumaj pe servijout... Lod o deus digoret o freti dezho o-unan.

Mont kuit evit kavout labour er bloavezhioù 1970

Er bloavezhioù 1970 e voe echu evit ar Vretoned gant al lanvadoù divroañ bras. E-lec'h mont kuit abalamour ma oa ret groñs dezho klask labour e-maez ar vro, e voe krog an dud d'en ober en o-unan evit abegoù a bep seurt. Labourerien varrek ha skiant-prenet ganto a vez muioc'h-mui eus an divroidi. Delc'her a ra Bretoned, re yaouank peurgetket, da vont kuit eus Breizh war-zu ar bed a-bezh.

Poltred Joseph ar Bourr

Ganet eo Joseph en Aodoù-an-Arvor ha diplomet eo gant Skol C'hounezoniezh Tolosa. Etre 1978 ha 1997 e labouras evel gounezoniour evit AMGoù (aozadurioù e-maez-gouarnamant) abalamour da gas obererezhioù da benn evit diorren ar maezioù en Afrika hag en Amerika Latin. Hiziv an deiz emañ o vevañ e Perou lec'h m'eo kelenner skol-veur. Eno en deus ur stal labour-douar vihan hag oghennoù evit gounit bezhin *spirulina*.

Ur skolaerez eus Breizh e Burkina Faso

Pa oa 29 bloaz edo ar plac'h yaouank-se gant ar sorc'henn da vont kuit da Afrika. Mont a reas da welet servijoù ministrerezh ar C'henober a ginnigas dezhi ur mision e Burkina Faso. E-pad pevar bloaz e reas skol e Bobo-Dioulasso ha goude-se ugent vloaz e Tenkodogo. E 1989 e teuas da vezañ renerez ur greizenn skoazell skol. Distro e voe da Frañs e 1995 da vont war he leve. Hiziv an deiz emañ o chom e Roazhon.

Mont kuit evit labourat : enbroañ

Lezennoù

Ar maread etre an daou vrezel hag an estrengasaouriezh

Abalamour d'an enkadenn armerzh a oa er bed-holl ha d'an estrengasaouriezh a oa oc'h en em strewiñ e-touez an dud, e voe kemeret darbaroù gant ar gouarnamant evit lakaat ar vroidi da dremen da gentañ evit a sell ouzh al labour. Gant lezenn an 10 a viz Eost 1932 e voe diazezet kotaioù da vevennañ niver al labourerien estren en embregerezhioù evit broudañ ar re-se d'implijout micherourien c'hall da gentañ. N'o doa ket an estrenien gwir ken da vezañ mezeg pe alvokad. Broudet e voe an estrenien da zistreiñ d'o bro, ar re a oa kontant d'en ober da gentañ, dre heg goude-se. E 1936 e voe dousaet an darbaroù-se gant Talbenn ar Bobl ha diwar neuze e c'hallas an embregerezhioù kaout un disdalc'h evit enfredañ estrenien.

Porzhioù Breizh, lec'hioù m'en em vesk an dud

19^{vet}-deroù an 20^{vet} kantved

Ar porzhioù-mor e oa al lec'hioù pennañ evit an eskemmoù hag ar c'henwerzh. A-hed ar c'haeoù en em gave pesketaerien, kenwerzhourien ha micherourien an eil re e-kichen ar re all. Dont a rae estrenien, dreist-holl Iwerzhoniz ha Skandinaviz, pe e vefent staliet er vro pe o tremen, da gemer perzh en obererezhioù-se.

Barregezhioù an estrenien

Fin an 19^{vet}-deroù an 20^{vet} kantved

E lodenn gentañ an 20^{vet} kantved e teuas betek Breizh estrenien hag a zegase ganto o barregezhioù eus o bro orin. Ober a rejont berzh e Breizh war dachenn ar c'henwerzh hag an artizanerezh : mozaikerien, penturerien, pastezerien, pretiourien, ispiserien ha kement zo.

Ar re Odorico, mozaikerien

Deuet e oa Isidore ha Vincent Odorico eus Frioul en Italia an Norzh. Mont a rejont kuit da Frañs er bloavezhioù 1870 evit kemer perzh el labourioù da sevel an opera Garnier e Pariz hag e 1882 e savjont o embregerezh e Roazhon. Degaset o doa ganto da Vreizh teknikoù eus o bro orin ha sevel a rejont ur bern kinkladurioù. Adkemeret e voe ar stal familh-se gant mibien Isidore ha ganto e voe roet lañs dezhi en-dro etre an daou vrezel, ken e teuas Roazhon da vezañ unan eus al lec'hioù pennañ e Frañs evit a selle ouzh produiñ mozaik en doare Arz-kinklañ.

Kenwerzhourien spagnol

Bloavezhioù 1930

Gant Spagnoled, eus Mallorca (Majorque) dreist-holl, e veze dalc'het stalioù ispisiri pe pretioù e Breizh, e Naoned peurgetket. Er vro-mañ edont adalek penn kentañ an 20^{vet} kantved. Dont a raent eus ar memes kêrioù ha skoazellañ a raent an eil egile en un doare oberiant. Re all, evel ar familh Lopez a oa erruet e Roazhon e 1930, a lakaas an dud eno da dañva skornennoù evit ar wech kentañ. Delc'her a ra o diskennidi gant ar memes micher hiziv an deiz c'hoazh.

Estrenien ha tud an trevadennoù er brezelioù 1914-18 ha 1939-45

Da-geñver ar Brezel Bed Kentañ e teuas enbroidi e-leizh da Vreizh da labourat evit an tachennoù liammet ouzh ar brezel. Dont a raent eus an estrenvro pe eus an trevadennoù. Da vare an Eil Brezel Bed e teuas estrenien da gemer perzh er c'henstriv brezel. Rekizet e voe re all evit chanterioù nazi an aozadur Todt a oa karget da sevel ar bonioù splujerezioù e Brest hag en Oriant hag an difennoù war an aodoù. Lakaet e veze prizonidi ar Frontstalag-où, a oa a orin eus an trevadennoù, d'ober labourioù a bep seurt war dachenn al labour-douar, kempenn ar c'hoadoù, ar sevel tiez hag al labouradegoù armoù.

Poloniz er minoù

Bloavezhioù 1930

Lañs a voe roet d'ar min plom arc'hantus e Tremuzon, e-kichen Sant-Brieg, gant ar renerien. Lakaat a rejont estrenien hag a oa bet o labourat er minoù en o bro pe e Frañs, da zont dre Kevredad Hollek an Enbroañ. Dont a raent eus Italia, Belgia, Spagn, Portugal ha dreist-holl eus Polonia. E 1924 e lakaas an embregerezh sevel tiezigoù e fibrosimant evit lojañ ar vinerien hag o familhoù. Serret e voe ar min e 1931 ha nebeud war-lerc'h ez eas ar vinerien estren kuit gant o familhoù.

Labourerien evit ar greanterezh hag ar sevel tiez

Bloavezhioù 1930

Kavet e veze Italianed e-leizh war dachenn al labourioù publik. Labouret o deus evit sevel an hentoù hag an hentoù-houarn, stankelloù ha pontoù, skolioù ha savadurioù publik... Pa oa ar Gompagnunezh hollek evit ar sevel stlejerezioù er Batignoloù, e-kichen Naoned, e barr he brud, e oa 3 000 a dud o labourat enni, en o zouez 534 a estrenien deuet eus Europa ar C'hreiz hag ar Reter dreist-holl. En embregerezh-se e labourere Tcheked, Aostrianed pe Poloniz e-giz metalourien berzhed, junterien-houarn, turgnerien pe minterien.

Ezhomm ez eus tud evit ar chanterioù bras e kêr !

1960 - 1970

War-lerc'h ar brezel e teuas labouradegoù nevez d'en em staliañ e Breizh ha lañs a voe roet da chanterioù bras er c'hêrioù, ar pezh a lakaas ar rannvro da zela'her da vont war vodernaat. P'en em stalias al labouradeg Citroën e Roazhon e voe enfredet labourerien a-ziwar ar maez hag a ranked kavout lojeiz dezho buan. Kroget e voe gant labourioù Zup ar Su e 1966 ha padout a rejont betek 1974. Lakaet e voe labourerien portugalat ha marokan e-leizh da zont evit kas ar chanter-se da benn, evel e Brest lec'h ma voe implijet kalz labourerien estren, Aljerianed dreist-holl, evit sevel an ospital.

Ahmed Ben Abdallah, Aljeria : en em gavet e Frañs e 1954

Ganet e oa Ahmed e 1933 e Maghnia, en Aljeria. E 1954 e reas e soñj kuitaat ti-feurm e familh da vont da Frañs da glask fortun. Mont ha dont a reas e-pad 13 vloaz, eus an eil kevrat vihan d'eben : implijad war al linennoù hent-houarn, micherour el labouradegoù, traezher en un deuzerezh, liver.... E 1967 en doe digarez da vont da Vrest, lec'h ma reas anaoudegezh gant e wreg. En em staliañ a reas eno e 1968 ha labourat a reas e-giz liver betek e retred e 1993.

Gracinda Afonso, Portugal : en em gavet e Frañs e 1976

Mont a reas Gracinda davet he gwaz a oa o labourat e Roazhon seizh vloaz a oa, en un embregerezh sevel tiez. Edont o vevañ en ur ranndi LODEF e Zup ar Su gant o c'hwec'h bugel. Labourat a rae Gracinda e-giz plac'h-tiegezh evit pevar sindikad kenberc'henniezh hag e ti meur a zen. Labouret he deus ivez evit *Ouest-France*. Mont a reas war meur a bost bihan betek 1995 pa rankas paouez a labourat abalamour d'he yec'hed.

Fernando Perreira, Portugal : en em gavet e Frañs e 1993

Ganet e oa Fernando e Portugal e 1953. Hag eñ 11 vloaz hepken edo o labourat en ur wererezh abalamour na oa ket e dud evit pourvezañ o-unan da ezhommoù ar familh. Pa oa 33 bloaz edo oc'h hunvreal en ur vuhez welloc'h gant muioc'h a aezamant. Kuitaat a reas Bro-Bortugal neuze da vont da Vro-C'hres ma labouras e-pad seizh vloaz, e-giz gwerer bepred. E 1993 e voe lakaet da zont da labourat d'ar vro-mañ gant Strinkerezh Breizh. Dihan a reas gant e vicher werer e 2005, pa serras an embregerezh.

Mina Graibis, Maroko, en em gavet e Frañs e 1976

Emañ Mina o vevañ e Sant-Brieg abaoe 2006. Gant he stal « La Marmite Gourmande » eo keginourez e ti an dud ha tinellerez, hag aozañ a ra frikoioù. Kinnig a ra meuzioù marokan fardet gant produioù fresk eus Breizh. Digant he mamm-gozh eo deuet he doug d'ar meuzioù berber ha bep bloaz ez a war he c'hiz betek he c'hêriadenn e Maroko abalamour da gerc'hat pispoù ha diskoachañ rekipeoù nevez.

Roudoù en hon endro

Daoust ha gouzout a raec'h ? Labouret o deus an estrenien evit sevel kalz kendioù, ospitalioù pe poullou-neual e kêrioù Breizh, hag ivez savadurioù bras evel stankell Groe pe Pont an Arvor e Sant-Brieg. N'anavezet ket kement-se penaos eo bet merket hon endro gant an estrenien.

Diaes kavout ul lojeiz

Bloavezhioù 1970

Pa grogas al labourerien d'enbroañ stankoc'h-stank adalek ar bloavezhioù 1970 e teuas splann an diaezamantoù evit kavout ul lojeiz. Ne veze ket graet kalz war-dro se gant ar galloudoù publik pa soñje dezho ne chomfe ket pell an dud-se e Breizh. Da-heul fin an enbroañ evit labourat e 1974 e voe komprenet e oa deuet familhoù da chom hag e oa ret-mat kavout lojeiz dereat dezho.

VI - Bevañ e (ad)vuhez

A-benn ober e annez en ur rannvro all pe en ur vro all eo dav kustumiñ ouzh un endro nevez evit kavout e blas hag en em santout « er gêr ». N'eo ket aes en ober, pell a se, hag alies e vez ezhomm bloavezhioù. Lod eo gwell ganto skoulmañ darempredoù gant kenvroidi dezho hag a zo o chom er vro nevez dija, lod all eo aesoc'h dezho mont davet tud ar vro. Klask a ra an eil re hag ar re all, petra bennak e vefe o emzalc'h, chom hep en em santout re o-unan e-barzh un endro estren, evel ma tegouezh er penn kentañ. Gant al labour, buhez ar c'harter, ar skol ma ranker kas ar vugale, ar relijion... e vez aesaet d'an enbroidi en em ziazezañ er gevredigezh a zegemer anezho ; gwiroc'h eo c'hoazh pa vez kinniget an tu dezho, gant ar gevredigezh-se, da gemer perzh er vuhez sokial.

Bep ma'z a an amzer hebiou, pa oar an dud e chomint da vevañ er vro da vat, e kemeront perzh muioc'h-mui er vuhez keodedel, betek ober o soñj mont da vroiz o-unan en o bro nevez. Stank eo an estrenien hag ar Vretoned divroet a ya e-barzh ar jeu e kevredigezhioù stourm pe er vuhez politikel.

KWIZ Yezhoù ha Divroidi

Tem 1 : Liesseurtesed ar yezhoù

G1 – An darn vrasañ eus an dud :

- a gompren / a gomz ur yezh hepken en un doare pemdez (bezañ unyezhek),
- a gompren / a gomz div yezh en un doare pemdez (bezañ divyezhek),
- a gompren / a gomz teir yezh d'an nebeutañ en un doare pemdez (bezañ liesyezhek)

G2 – Bezañ liesyezhek a dalvez :

- komz meur a yezh en un doare peurlvat,
- komz meur a yezh gant liveoù barregezh disheñvel,
- komz meur a yezh en un doare ha n'eo ket peurlvat.

G3 - Pa gomz an den ur yezh diouzh e vod dezhañ e-unan (gant un taol-mouezh, meskajoù...):

- e talvez n'en deus ket desket trawalc'h ar yezh-se,
- e talvez n'eo ket gwall varrek,
- ez eo reizh, reishoc'h c'hoazh pa vez un den hag a ra gant meur a yezh

G4 – En darn vrasañ eus ar broioù er bed :

- ez eus meur a yezh vroadel pe a yezh ofisiel,
- n'eus nemet ur yezh broadel pe ofisiel,
- n'eus yezh broadel pe ofisiel ebet.

G5 – Diwar-benn liesseurtesed ar galleg :

- n'eus nemet un doare da gomz galleg mat,
- degemeret e vez meur a zoare da gomz galleg mat,
- degemeret e vez an holl zoareoù da gomz galleg ha kavet e vezont talvoudus.

Tem 2 : Yezhoù Frañs

G1 – Pet yezh a veze komzet en un doare ingal e Frañs er bloaz 2000 ?

- ouzhpenn 400,
- etre 50 ha 100,
- un ugent bennak.

G2 – Pe hini a-douez ar yezhoù-mañ a vez desket ar muiañ er familhoù, eus an eil remziad d'egile, e Frañs ?

- arabeg Aljeria,
- turkeg,
- italianeg.

G3 – Pegement a yezhoù a reer « yezhoù Frañs » anezho a oa bet renablet er vro (tachadoù tramor hag all) gant un danevell ofisiel e 1999 ?

- ouzhpenn 70,
- war-dro 30,
- war-dro 10.

G4 – Betek pegoulz e veze desket ar yezhoù rannvro « war an tomm » gant al labourerien enbroet, abalamour dezho da vezañ gouest da vevañ ha da labourat e Breizh, Pikardi, Provañs... ?

- betek penn kentañ an 19^{vet} kantved,
- betek fin an 19^{vet} kantved,
- betek ar bloavezhioù 1950.

G5 – Pet Breton a oa divroet d'ar Stadoù-Unanet er bloavezhioù 1970, hervez kont ?

- war-dro 50 000,
- war-dro 10 000,
- war-dro 3 000.

Tem 3 : Yezhoù Breizh

G1 – An teir yezh pennañ e Breizh hiziv an deiz eo :

- ar brezhoneg, ar saozneg hag ar galleg,
- al latin, ar galianeg hag ar brezhoneg,
- ar brezhoneg, ar gallaoueg hag ar galleg.

G2 – Ar peder yezh a vez komzet ar muiañ e Breizh hiziv an deiz eo, en urzh :

- ar galleg, ar brezhoneg, ar saozneg hag ar gallaoueg,
- ar galleg, an arabeg, ar saozneg hag ar brezhoneg,
- ar saozneg, ar galleg, ar portugaleg hag ar brezhoneg.

G3 – Hiziv an deiz, e Breizh, peseurt dregantad eus ar c'hallegerien a gomz yezhoù all gant o zud-nes ?

- 5%,
- 20%,
- 40%.

G4 – Ar yezhoù « enbroet » a vez komzet ar muiañ e Breizh hiziv an deiz eo, renket eus ar stankañ d'an nebeutañ :

- ar saozneg, ar spagnoleg, arabeg ar Magrib, an italianeg, ar portugaleg,
- ar portugaleg, an arabeg, ar spagnoleg, ar viêtnameg, ar wolof,
- arabeg ar Magrib, an turkeg, an tchetcheneg, ar c'hurdeg, ar sinaeg.

G5 – Ar galleg eo ar yezh a vez komzet gant ar muiañ a dud e Breizh abaoe :

- ar 16^{vet} kantved,
- an 19^{vet} kantved,
- eil lodenn an 20^{vet} kantved.

Tem 4 : Ar galleg

G1 – Abaoe pegoulz eo ar galleg ar yezh ofisiel e Frañs hervez al lezennoù ?

- 1539,
- 1789,
- 1992.

G2 – Abaoe pegoulz ez eus eus politikerezh ar yezh nemeti e Frañs evit harpañ ar galleg ?

- 1530,
- 1790,
- 1882.

G3 – Daoust ha gallout a reer bezañ broad gall ha pa ne gomzfed ket galleg ?

- ya, pa vezer ganet Gall(ez),
- ya, pa zeuer da vezañ broadet Gall(ez),
- ya, pa gomzer saozneg.

G4 – Ma fell d'un den estren bevañ e Frañs asambles gant ur Gall/C'hallez e rank :

- dont a-benn eus un arnodenn war ar galleg,
- bezañ en oad gantañ/ganti,
- kaout ur paseporzh a-ratozh.

G5 – Pet ger a gustumer implijout er vuhez pemdez e galleg ?

- 60 000 (niver ar penngeriou, well-wazh, er geriadurioù diazez),
- 1 500 (niver ar gerioù lakaet e programm ar skol kentañ derez e Frañs),
- 1 000 (niver ar gerioù a gaver er *galleg diazez*).

Tem 5 : Ar galleg er bed

G1 – Ar vro a gaver enni an niver brasañ a c'hallegerien, war-lerc'h Bro-Frañs, eo :

- Liban,
- Aljeria,
- Kanada.

G2 – Ar galleg zo yezh ofisiel e :

- 15 bro pe proviñs emren (evel Bro-Gebek),
- 32 bro pe proviñs emren (evel Bro-Gebek),
- 75 bro pe proviñs emren (evel Bro-Gebek).

G3 – E peseurt plas emañ ar galleg e-giz yezh etrebroadel er bed ?

- er plas kentañ,
- en eil plas,
- en navet plas.

G4 – E-keñver niver an dud a ra gantañ e-giz o yezh kentañ ez eo ar galleg :

- an 2^l yezh er bed,
- an 9^{vet} yezh er bed,
- an 12^{vet} yezh er bed.

G5 – E peseurt kevandir e vo kavet ar muiañ a c'hallegerien a-benn 100 vloaz ?

- en Europa,
- en Afrika,
- en Amerika an Norzh.

Bezañ asambles

Kustum eo ar Vretoned divroet d'an Havr-Nevez, da Bariz, da Akitania, da Ganada pa da New York, d'en em gavout asambles en-dro da kevredigezhioù ha kenseurtiezhoù. Aozet e vez forzhig emvodoù, gouelioù Anna pe Erwan, pardonioù ha prosesionoù. Lakaet e vez hengounioù Breizh war wel en ur mod fougeet : gwisket e vez dilhad hengounel, roet e vez ton d'ar sonerezh. E-kichen ar pardonioù a vode miliadoù a Vretoned e penniliz Montmartre pe e Santez-Anna e Pariz, e veze gouelioù folklorel. Embann a ra lod eus an abadennoù, hiziv an deiz, bezañ stag ouzh hengoun Breizh, un hengoun adsavet ha faltaziet a-wechoù.

Ar Vretoned er bed hag ar mediaoù

Ul liamm kreñv gant Breizh eo ar c'hazetennoù bepred. Ganto e c'hall ar Vretoned divroet hag ar re chomet er vro ober eskemmoù da gentañ-penn. Degas a reont ivez keleier diwar-benn Breizh. Abaoe ma vez graet gant ar Gwiad ez eus bet roet lañs adarre d'ar boazioù-se en un doare nevez.

Lec'hioù foran, lec'hioù prevez (diaporama)

Er mod ma vez kempennet, fichet diabarzh an tiez, en aergelc'h a vez enno, e vez adkavet ur meskaj soutil etre doareoù ar vro c'henidik ha re ar vro m'emeur o vevañ. Cheñchet e vez tres an takadoù foran gant ar stalioù hag ar pretioù a vez graet « egzotek » anezho. Gant kement-se e weler ivez penaos e teu an enbroidi a-benn d'en em ober diouzh o endro sokial ha sevenadurel nevez. Da-geñver ar marc'hadoù sizhuniek hag el liorzhoù tiegezhel ivez e vez skoulmet liammoù etre an dud, e vez eskemmet boazioù sevenadurel hag a ya eus an eil remziad d'egile, en un doare treuzfurmec' alies.

Enbroidi durk e Su Roazhon deroù ar bloavezhioù 1980

Kregiñ a reas an Durked da zivroañ er bloavezhioù 1950 ha stankoc'h-stank e voent adalek ar bloavezhioù 1960. Ouzhpenn ar re a zivroe evit kavout labour e kaved ivez stourmerien ar bihanniver kurd. Paotred o-unan dreist-holl a yae d'ober an divroidi er bloavezhioù 1960-70, goude-se e voe tro ar famihou er bloavezhioù 1980-90. E Bro-C'hall hag e Breizh ez eus en em staliet, da gentañ, tud a-ziwar ar maez hag a zeue peurliesañ eus takadoù e Norzh ha Reter Turkia. Kavet e veze labourerien durk war dachenn al labourioù foran, ar sevel tiez hag ar greanterezh.

Laosiz e tolpad-kêrioù Roazhon fin ar bloavezhioù 1990

Ouzhpenn ugent vloaz zo e oa en em staliet Laosiz (Laos ha Hmong) e bro Roazhon, lec'h ma adkrogjont tamm-ha-tamm gant ur vuhez ordinal goude bezañ chomet e-pad mizioù e-barzh kampoù e Thailand. Delc'her a reont, en o buhez pemdez, gant o yezh, o hengounioù, o boazioù sevenadurel ha relijiel, en un doare hag a zo etre doujañ d'ar modoù kozh hag ober gant re nevez. Adkemeret e vez ar boazioù-se gant ar vugale a zo ganet e Frañs, pe en em gavet amañ pa oant bihan.

Delc'her d'e relijion

Evit an enbroidi eus ar memes bro ez eo ar festoù er familhoù hag ar gouelioù relijiel digareziou d'en em gavout asambles. Alies koulskoude ne vez ket kontant ar gevredigezh, er vro zegemer, da reiñ plas d'ar c'hredennoù deuet eus lec'h all. Gant tiez-kêr zo avat, hag a zo prederiet gant ar frankiz ezteurel hag azeuliñ, e vez sikouret al liesseurtes relijiel ouzhpenn tregont vloaz zo : e Roazhon ez eus bet savet div greizenn sevenadurel islamek, hag ur greizenn voudaat nevez zo.

Ar skol

Ar skol zo unan eus an doareoù gwellañ da lakaat bugale an enbroidi d'en em silañ e-barzh kevredigezh ar vro zegemer. Da vare an IIIe Republik he doa bet ar skol ur pouez eus ar pep brasañ evit unvaniñ Bro-Frañs evit a selle ouzh ar yezh, ganti doareoù stroñsus-kenañ evit ar vugale ha faeüs e-keñver ar familhoù, koulz e Breizh hag e lec'h all. Hiziv an deiz ez eo ar skolioù lec'hioù a liesseurtes – m'en em gav bugale a orin eus kement korn ar bed an eil re asambles gant ar re all – hag a ya d'ober, evit ar gelennerien, un diazez evit ur bedagogiezh etresevadurel.

Sport hag identelezhioù

Dre ar sportoù, ar sportoù a-stroll peurgetket, o devez an enbroidi un digarez eus ar re bouezusañ d'en em gavout asambles ha da gejañ gant tud ar vro zegemer. Lakaet e vez ar c'hiboù, a vez gounezet da-geñver krogadoù mell-droad etre amatourien, a-wel d'an holl e lojeiz ar c'hluhoù. Tro a vez, pa vez krogadoù, da fougeal ar gumuniezh vroadel ha da ziskouez pegen tomm e vezer ouzh ar vro zegemer. Dre ar bannieloù a vez bannet war an tachennoù sport e weler penaos eo stag an dud ouzh meur a identelezh, enebet a-wechoù.

Mont e-barzh ar politikerezh

Pa vez gwriziennet an enbroidi en o bro nevez e krogont da gemer perzh er vuhez politikel lec'hel, pe broadel zoken. Setu ma oa bet kalz estrenien, hag a oa o stourm war an dachenn bolitikel en o bro orin, o kemer perzh er Rezistañs e-pad an Eil Brezel Bed.

E Saint-Denis ez eus bet Bretoned o stourm evit frankizoù ar vicherourien, evel Jules ha Jean Tremael. E 1898 e voe krouet strollad ar sokialourien vreton gant Jean, a yeas da eil maer e 1912. Nav gwech e voe dilennet Jules da guzulier-kêr war listenn ar Strollad komunour gall. Kofi Yamgnane, ganet e Togo, a voe anvet da vaer Sant-Kouled e Penn-ar-Bed, e 1983, goude-se e voe anvet da sekretour-Stad an enframman e 1991, ha kannad e voe etre 1997 ha 2002.

VII - Eus an eil remziad d'egile

Memor an divroañ a vez kontet gant an eil remziad d'egile, ankouaet, dinac'het pe adsavet. Dont a ra war wel dre an eñvorennoù hag an istorioù a vez kontet, er bitrakoù a vez roet pe degaset, er boazamantoù a vez dalc'het ganto ha pa vefent nevesaet, er sevenadur a vez adperc'hennet.

Degas a ra an enbroidi, pe e vefent Bretoned pe eus broioù all, bitrakoù ha luc'hskeudennoù ganto en o bagajoù, hag a zo dezho evel dougoù-chañs hag eñvorennoù eus o buhez kent. Tamm-ha-tamm e teu an traoù-se da vezañ sichenn ar memor, ganto e tiskulier istorioù d'ar familh ha d'ar vignoned. Gwelet a reer mat ivez, gant an traoù a vez degaset eus ar vro orin pa vezer bet e vakañsoù enni pe pa zeu tud eus ar familh, penaos e fell d'an den delc'her pe adstagañ gant al liamm-se, forzh pegen tanav e vefe, ouzh e vro c'henidik pe hini e dud hag e dud-kozh

Loretta Rossetti, ganet e 1966 e Pordenone (Italia), en em gavet e Naoned e 1996.

- Pod-kafe, degaset ganti en ur zont kuit eus Italia.
 - Ul luc'hskeudenn eus he zud da-geñver ur goan en Italia, bloavezhioù 1970.
 - Ul luc'hskeudenn eus he zad-kozh a oa deuet da labourat evel mañsoner e Dijon, bloavezhioù 1940-1942.
- « *N'en em santan ket tre Italianez ken ha santout a ran ne vin ket Gallez biken.* »

Esperanza Utiel, ganet e 1932 e Godelleta, País Valencià (Bro-Spagn).

Mont a reas kuit asambles gant he gwaz Leopoldo, e 1963, davet he breur a oa repuad politikel staliet e-kichen Roazhon. Klask a raent kavout labour hag ur vuhez welloc'h, ha dreist-holl aesaat ar vuhez da zont d'o bugale. En o rannidi e Roazhon e kaver eñvorennoù ha bitrakoù da zegas soñj eus Bro-Spagn. Plijout a ra dezhi bezañ gant mignoned ha tud nes, c'hoarzhin, selaou kanaouennoù :

- « *Chom a ran da selaou sonerezh e-pad eurvezhioù, n'eus nemet se d'ober vad din !* »
- Pilouer ha mortez feilhañs eus Manises, he c'hêr orin, he deus bet digant he mamm.
 - Eoulier bet degaset war-lerc'h ur veaj betek Bro-Spagn.
 - Luc'hskeudennoù ha dielloù melestradurel.

Angèle Jikel, ganet e 1919 e Pleneventer (Aodoù an Arvor).

Bep bloaz etre 1945 ha 1966 ez ae Angèle hag he gwaz Yves-Marie da Jerzenez evit ar reuziadoù labour.

- Rikoù te ha pod-berver prenet gant Angèle e Sant-Heler, kêrbenn Jerzenez, evel eñvoren hag evit bezañ implijet war un dro. Graet ez eus bet ingal gant ar pod-berver, evit ar rikoù te, ne vezent implijet nemet ral a wech.

Dolores Caceres, ganet e 1941 e Guareña Badajoz, Extremadura (Bro-Spagn).

Pa oa 25 bloaz e timezas Dolores gant Manuel, ur mañsoner divroet da Vro-Frañs, hag e 1967 ez eas kuit da chom da Roazhon.

Ober a reas war-dro sevel he daou vugel ha labourat a reas e-giz plac'h-tiegezh e ti an dud e-pad tregont vloaz. Liammet e veze an diduamantoù ouzh ar C'helc'h spagnol.

- Tasoù profet gant he mamm, ne chom nemet se ganti a-berzh he zud.
- Dolores hag he gwaz da zeiz o eured, 1967.
- Dolores, he c'hoarezed hag he c'henitervezed, o vont kuit evit ar romería, e Guaraña, 1961.
- Dolores hag « *he zeir mignonez* », Petra, Ortensia ha Paca, d'ur Sul goude kreisteiz e Guaraña, 1960.

« *Dibabet em eus echuiñ ma buhez e Frañs gant ma bugale, gouzout a reont pesort buhez a zo bet dibabet ganin e Roazhon.* »

Saur Sokkhaing ha Duong Phuoc, ganet e 1941 e Kratie (Kambodja).

En em gavet e oa an ao. Saur e Roazhon e 1971 evit mont da studier e Skol Vroadel ar Yec'hed Foran. Dont a reas e wreg hag o merc'h d'e heul e 1973. Roet e voe ar statud repuidi dezho e 1976.

- Maen-malañ d'ober bleud riz degaset ganto e 1982 war-lerc'h ur mision er c'hampoù repuidi war an harzoù etre Kambodja ha Thailand. Gant an ostilh-mañ e vez fardet laezh soja hag ivez toazennoù evit ar gouelioù hengounel.
- Duong Su, Can, Chanh, Khaï, Thuong, Hoang ha Mon, breudeur an itron Saur e Kratie (Kambodja), 1959. N'he deus miret ganti nemet al luc'hskeudenn-se a-fet eñvoren eus he breudeur a zo aet pevar anezho da get da vare ar Ghmered ruz.

« Fellout a ra deomp brudañ ar sevenadur dre an dañsoù hag ar c'han ha pa vezomp pedet e kavomp an dro dalc'hmat da gomz eus stad an traoù e Kambodja ha da reiñ da anaout pegen diaes eo d'hor c'henvroidi kavout o flas e bed al labour. »

Bruno Boutté, ganet e 1960 e Saint-Cloud, e departamant Hauts-de-Seine.

Tremen a reas e oad-krenn e Naoned hag e 1990 ez eas da chom d'an Essonne.

E-pad meur a vloaz e voe e-barzh ar c'helc'h keltiek Koroll Breizh e Savigny-sur-Orge ha daremprediñ a rae Ti ar Vretoned. Alies eo bet Bruno, pa oa bugel, e vakañsoù e ti e dud-kozh a-berzh mamm e-kichen Josilin. E 2012 e teuas da chom da Wened.

- Pod-laezh eus Breizh profet gant e vamm.
- Montr-godellig, bet digant an tad-kozh a-berzh mamm.
- Ur skouerenn eus al levr brudet *Marh al lorh*.

« Eñvorennoù kaer int evidon... buhez e-leizh a oa en ti-feurm ha disheñvel-mik e oa diouzh ma buhez e Pariz pa oan bugel. »

Catherine Deotto, ganet e 1975 e Chartrez (Eure-et-Loir).

Merc'h-vihan eo da enbroidi italian. Emañ bremañ o chom e Sant-Brieg.

- Pod-gwer hag a oa d'he mamm-gozh a implije anezhañ evit lakaat bent sec'h. Abaoe m'eo-hi aet kuit eus ar gêr d'ober he studi e Teurn he deus kaset an orsel ordinal-se ganti d'he heul. Ennañ e laka ar spaghetti.

« Dastum a ran rekipeoù ar familh evit ma bugale : alies e veze ma zad ha ma mamm-gozh ouzh ar fornigell. Evit fardañ polenta er fornigell, e-barzh ur pothouarn, e veze ezhomm ar beurevezh. Merket eo bet ma spered gant traoù seurt-se. Marteze ez eus aze, eus ma ferzh, ur c'hoant da zegas ar sevenadur d'am bugale dre ar boued, goude-se e raint ar pezh a garint... »

Kaltoum Ben Gahouia, ganet e 1947 e Bizerta (Tunizia).

Gwaz an itron Ben Gahouia a guitaas Tunizia da vont da labourat. Mont a reas-hi davetañ da Sant-Ervlan (Liger-Atlantel) e 1973. Pemp bugel o deus bet ha roet o deus pep a anv-bihan tunizian dezho. Komz a rae arabeg er gêr abalamour d'he bugale da c'hallout daremprediñ o zud a welent bep daou vloaz da-geñver ar vakañsoù e Tunizia.

- Tro-vrec'h ganedigezh he mab, ganet e Naoned er bloavezhioù 1970, diskouezet e-barzh boest he gwalenn dimeziñ.

Fatna El Mokhtari-Planchais, ganet e 1983 en El Jadida (Maroko).

En em gavet e oa e Frañs e 2006. Dimezet eo gant unan hag a zo « hanter vreton-hanter italian ». An div vroadelezh zo gant o daou vugel.

Roet he doa he mamm pep a ailhedenn tennet eus he gwalenn dimeziñ d'he seizh merc'h. Bet he doa Fatna he hini pa'z eas kuit.

Ólöf Pétursdóttir, ganet e Danemark e 1954.

Islandiz eo he zud. Bet e oa o chom e-pad dek vloaz e Strasbourg pa oa bihan, abaoe emañ o vevañ en Island hag e Frañs a-bep-eil. Prenet he doa un ti bihan e Breizh e 2001, war-lerc'h e tistroas da Island, a-raok dont d'en em staliañ e Mousterele-an-Il e 2007.

- Gouhin e koad evit renkañ brochennoù, bet d'unan eus he hendadoù, 1888.
- Levrig ganedigezh, 1954.
- Loaioù ganedigezh, 1954.
- Mamm-guñv Ólöf, Ríkey Kristín Guðmundsdóttir, war-dro 1940.
- He zud-kozh a-berzh mamm, war-dro 1920.

Emañ he bugale o chom en Island. N'he deus ket desket galleg dezho ha ne gaoze ket nemeur ganto eus Breizh. Plijout a ra dezhi « *bevañ er ganevedenn a zo bet savet ganin ma-unan etre an daou lec'h* ».

Tsetseg Gal, a orin eus Mongolia, en em gavet e Frañs e 2000 hag e Roazhon e 2002.

Dont a reas da vezañ Gallez e 2008 ; miret he deus eñvorennoù bihan ha lidoù da zalc'her soñj eus he bro orin.

- Marc'h bihan en arem.

- Marc'h bihan e paper didroc'het : doujet e vez kalz ar c'hezeg e Mongolia, eviti e talvezont « mont war-raok ».

- Askornigoù « diouganiñ », heñvel ouzh ar re a veze implijet gant he zad. Delc'her a ra Tsetseg d'al lid mongol-se bepred.

- Dougoù-goulaouennoù, anezho pezhioù azeulerezh boudaat : eñvorennoù degaset eus an templ lec'h m'eo bet.

- Ur weladenn e ti he zud e 2010.

« *Abaoe ma'z on aet da C'hallez ez eo Julie ma anv-bihan met gwell eo ganin delc'her d'ober gant Tsetseg abalamour ma'z eo me ma-unan... ne vezer ket cheñchet ken aes-se.* »

Siv Huot, ganet e 1944 e Battambang (Kambodja)

En em gavet e oa e 1980 e Naoned.

- Tilsam treset gant ur manac'h boudaat kozh. Roet e oa bet dezhañ gant e vamm abalamour da wareziñ anezhañ diouzh al laeron war hent an divroañ. Edo an tamm danvez-se en e c'hodell tra m'edo-eñ o treuziñ an harzoù diouzh an noz, er c'hoad, e dri bugel gantañ.

Pilar Gutiérrez de Leymarie, ganet e 1959 e Bogotá (Kolombia), en em gavet e Pariz e 1987.

Aluzenerez en ospitalioù eo Pilar hag e Sant-Brieg emañ o chom hiziv an deiz.

- Chapeled graet gant greun kafe degaset eus Kolombia.

« *Deskiñ a ran ma zalvoudoù d'am bugale met sellet ouzhin o vevañ eo an testeni gwellañ. Klask a reont gouzout hiroc'h diwar-benn Kolombia, bet e oant e vakañsoù eno warlene. Stad zo enno o vezañ Gallaoued ha Kolombianed war un dro, ur binvidigezh eo hiziv an deiz ha klask a ran sikour anezho evit se.* »

Jean-Jules Lema Landu, ganet e 1945 e Malela (Republik demokratel Kongo).

En em gavet e oa e Pariz e 2004 hag e Roazhon emañ o chom hiziv an deiz.

- Maen bihan bet dastumet e kornad al lennoù meur pa oa o fardañ ur gelaouadenn e kornad ar menezioù-tan. Pa rankas tec'hel kuit eus ar vro a-daol-trumm e tapas anezhañ gantañ abalamour ma oa war e vurev, dindan e zorn.

« *Bremañ eo e roan un dalvoudegezh dezhañ : pa vezan o sellet outañ e soñjan "an dra-se eo du-mañ" !* ».

Françoise Dupuis-Leuzy, ganet e 1958 e Pellann (Aodoù-an-Arvor).

Goude bezañ bevet meur a vloaz e Pariz hag e Bourjez e tistroas da Vreizh, he bro c'henidik.

- Erminig houarn goveliet bet profet gant he zad.

- Maen tennet eus mengleuzioù greunit Pellann.

« *Dav e oa din kaout ma "sakodad douar", un tamm tra eus du-mañ, evit mont kuit.* »

OU San, ganet e 1949 e Phnom Pen (Kambodja), en em gavet e Pariz e 1981 hag e Roazhon e 2000.

Gallet he doa an itron Ou kuitaat Kambodja goude bezañ chomet tri bloaz er c'hampoù prizonidi ha daou vloaz er c'hampoù repuidi.

- Koef an dañserezed pennañ evit an Apsara, an dañs sakr evit ar roueed. Graet eo ar c'hoef-mañ gant delioù aour, koad prizius, lien ha blev. Ret eo doujañ d'ul lid a-raok lakaat anezhañ. An arouezioù a zo warnañ zo bet kemeret diwar templ Angkor.
- Ur vroz hag ur roched deuet eus ar c'hampoù e 1978. Roet e veze lien gant ar Ghmered ruz abalamour d'an dud da vont a-du ganto. Da bep hini goude-se d'aozañ ha da zresañ e zilhad, ha pa vefe ezhomm da adaptapout danvez diwar an dud varv.

Mohammed Elmoctar, a vez graet « Ibatan » anezhañ, ganet e 1976 e Goundam (Mali), en em gavet e Kemperle e 2001.

Hiziv an deiz emañ o vevañ gant e familh e Banaleg, e Penn-ar-Bed.

- Pallenn.

- Luc'hskeudenn eus ur c'hlas CM2 e kêr Gourma-Rarhous (Mali).

Kavout a rae d'e vamm, p'he doa roet ar pallenn da Ibatan a oa war-nes mont kuit da Europa, e vefe-eñ gwarezet e-giz-se diouzh ar yenijenn. Implijet e oa bet kalz gantañ e oaled al labourerien yaouank pa n'en doa ket a-walc'h gant ar golc'hedoù da badout ouzh an diforc'h gwrezverk.

« Pa oan yaouank em eus nac'het a-viskoazh bezañ an Touareg e dagelmoust. Hiziv an deiz e ran war-dro aozañ abadennoù noz, emgavioù etre Touareged divroet da Europa, deomp da gomz eus hon diaezamantoù, hor sevenadur... Santout a ran eo ret din diskouez ma sevenadur d'am bugale : ne ray ket droug dezho gouzout eus pelec'h e teuont. »

Patricio Rojas San Martin, ganet e 1952 e Santiago de Chile (Chile).

E 1974 e kuitaas e vro lec'h ma oa diaes an traoù a-fet politikerezh (diktaturezh ar Jeneral Pinochet) da vont da Bariz. N'eo bet eno war e giz nemet peder gwech en ur ober 38 vloaz. En em staliañ a reas e Naoned e 1988.

- E sac'h beajiñ pa guitaas e vro, ennañ 20 levr dibabet pizh gantañ, gant 14 skrivagner eus 10 bro disheñvel.

- Patricio, luc'hskeudenn tapet an deiz ma kuitaas e vro, 1974.

« Chilean on, Gall on. »

Khadija Taj ganet e Agadir (Maroko), en em gavet e Frañs e 2000.

Dimezet eo Khadija d'ur Marokan he doa graet anaoudegezh gantañ e Maroko. Emaint o vevañ e-kichen Roazhon gant o daou vugel.

- Geriadur arabeg-galleg roet dezhi gant he breur p'edo-hi o vont kuit ; ha pa n'he deus ket implijet anezhañ nemeur he deus dalc'het anezhañ ganti.

« Pa vezer estren e vezer kizidik-tre... Muioc'h eget an dud all. »

Théo Le Guillan, ganet e 1943 e Kerlann, Brandevi (Mor-Bihan).

War-lerc'h bezañ graet e studi e skol-veur Roazhon e oa aet da Vro-Gebek (Kanada) da chom e 1968. Eno emañ bepred, war e leve, goude bezañ bet kelenner war al lennegezh c'hallek.

- Geriadur profet dezhañ gant skol bublik Brandevi p'en doa tapet e arnodenn da vont er 6^{vet}, sinet gant skolaer ar gumun e 1955. Kaset en doa al levr-se gantañ en tu all d'ar Mor Atlantel.

« Anavezout mat a ra ma div verc'h o familh a zo e Breizh hag ar sevenadur ac'hano abalamour m'omp bet o veajiñ eno lies a wech. »

Monique Perrais, ganet e 1928 er Vadalen, e-kichen Gwenrann (Liger-Atlantel).

Aet e oa d'en em staliañ e bro Pariz e 1947, asambles gant he gwaz. Hiziv an deiz emañ o chom e Montreuil-sous-Bois (Seine-Saint-Denis). N'eo nemet pa zeuas he merc'hed da grennardezed ma skoulmas Monique darempredoù adarre gant he familh ha gant Breizh.

- Maletenn bet implijet gant he mamm pa'z eas davet he gwaz a oa o labourat e porzh an Havr-Nevez, 1930-1936.

- Mamm Monique, miz Meurzh 1936.

- Levrig oferenn mamm Monique.

- Monique hag he merc'hed, bloavezhioù 1950.

« *Frondoù Breizh n'o deus ket o far.* »

Francis Karadeg, ganet e 1947 e Douarnenez (Penn-ar-Bed).

Goude bezañ bet 42 vloaz e Pariz war ar vicher ijinaour e reas e soñj dont war e leve da Sant-Maloù, bro c'henidik e wreg.

- Ur gontell a rae ganti pa veze o sikour e dud, a oa legumajerien en atant ar familh e Ploare (e-kichen Douarnenez), da droc'hañ kaol.

Biskoazh n'en deus troc'het al liammoù gant Breizh. En o ranndi e Pariz e oa ur c'horn breton : « *Ganet on Breton ha Breton on chomet* ».

Hasan Gedlec, ganet e 1980 e Karakocan (Turkia), en em gavet e Roazhon e 2004.

Hiziv an deiz emañ o chom e Gwipedel (Il-ha-Gwilen).

- Kontell roet dezhañ gant e dad da-geñver ur veaj e Turkia.

- Jiletenn, bragoù, mouchouer-gouzoug : dilhad paotr eus Kurdistan.

- Saz, ar benveg a zo tomm da galon Hasan.

« *Fellout a ra din e vefe kaozeet kurdeg gant ma mab rak difennet eo komz ar yezh-se bepred [...] Ma dever eo reiñ anezhi dezhañ ha gwir en deus da gomz yezh e dad hag e dud-kozh.* »

Anna Maria O'Rourke, Iwerzhon, en em gavet e 2003 e Pleheneg (Mor-Bihan).

Genel a reas he merc'h Saoirse ur miz goude bezañ erruet er vro-mañ. Bet e oa e-pad un toullad bloavezhioù el Liger-Atlantel hag e Pariz a-raok en em staliañ e Roazhon e 2007.

- Boned hag a ziskouez pegen fougeet eo o vezañ Iwerzhonadez. Lakaet e vez ganti pa vez matchoù da-geñver Tournamant ar C'hwec'h Broad.

- Luc'hskeudenn eus he familh en he fezh, a oa bodet evit ar wech diwezhañ e miz Meurzh 1998. Diwar he feder c'hoar hag he daou vreur n'eus chomet nemet div c'hoar da vevañ en Iwerzhon.

« *Krennlavar iwerzhonat : gwech ebet ne gejer gant un estren, bep taol e vez ur mignon ne oad ket en em gavet gantañ c'hoazh.* »

Martine Doua, genidik eus Aod an Olifant, en em gavet e Roazhon e 1992.

Kuitaat a reas Logoualé, he c'hêr c'henidik, evit mont da labourat gant he c'hoar a oa o telc'her ur stal ficherezh-blev e Breizh. Abaoe m'he deus bugale ez a d'he bro orin war he c'hiz bep daou vloaz. Oberiant-tre eo Martine er gevredigezh « Le Bougainvillier » a zo he fal digeriñ ul levraoueg e Logoualé.

- Merc'hed he familh hag he c'hamaradezed, e Logoualé, 1997.

- Kuchenoù blev sintetek, da lakaat ouzhpenn ar blev naturel. Pa soñje dezhi ne gavfe ket seurt-se e Frañs he doa degaset anezho ganti eus Aod an Olifant.

- Merc'hodenn e stumm un dañser masklet eus ar bobl Yacouba. Degas a ra Martine un toullad anezho war he c'hiz bep taol ma'z a betek he bro, abalamour da adwerzhañ anezho evit degas arc'hant d'ar gevredigezh.

« *C'hoant am eus e ouezfe ma bugale eus pelec'h e teuont met ne fell ket din plantañ* »

sevenadur ar vro en o fenn dre heg. »

Candy Saulnier, ganet e 1971 e Pariz.

Ganet e oa he zud e Breizh ha bevet he doa e Roazhon pa oa etre 6 vloaz hag 21 bloaz. Abaoe 1991 emañ o chom e Brusel. Eno he deus savet un arvest diwar-benn istor he mamm-gozh, ganet e 1925, a oa labourerez-douar e Breizh.

- Skaoñ da c'horho ar saout.

- Lamp he mamm-gozh a-berzh tad.

« Ur plac'h uvel e oa ma mamm-gozh ha ne gave ket dezhi he doa un dra bennaket da lezel war he lerc'h goude he marv. Tapet em eus he zrebez a rae gantañ da c'horho ar saout. Lakaet eo bremañ da daol-noz, gant se em bez ganin dalc'hmat peadra da zegas soñj eus ma mamm-gozh. »

Olivier an Dour, ganet e Roazhon e 1966

Ul lodenn eus e familh zo o chom e Breizh ; eus tu e dad eo bet e familh o vevañ er Stadoù-Unanet, lec'h ma oa ganet e dad-kozh. Emañ Olivier o chom e Brusel ha miliadoù a levrioù a ya d'ober e levraoueg vreizhat.

- Ur gador hag a zo bremañ e Brusel, graet gant e dad-kuñv Pierre Roperzh a oa munuzer e Kreiz-Breizh.

- Poltred an tad-kuñv.

« Re vihan eo ma merc'hed evit kompren petra eo ar gwrizioù. En o spered, evit ar mare, e talvez Breizh, dreist-holl, kement hag ar vakañsoù e ti o mamm-gozh. »

Olga Boldyreff, merc'h-vihan ha merc'h da enbroidi rusian, ganet e Naoned e 1957.

Emañ o vevañ e Naoned. Tec'hel a reas Yvan, he zad-kozh, dirak an dispac'h bolchevik e 1919, en ur leuskel e wreg hag e vugale war e lerc'h. Erruout a reas e Bro-C'hall e 1925 ha mont a reas war ar vicher ficher-blev e Gwerzhav, el Liger-Atlantel, e 1932. Adkavout a reas e vab Wladimir, a oa bet deportet e-kerzh an Eil Brezel Bed. Lakaat a reas stal e dad da vont da stal traoù tredan ha skingomzerioù.

- Gwerennoù Vodka degaset gant he zad-kozh.

- Violoñs degaset gant Yvan pa guitaas e vro.

- Gwreg Yvan, e zaou vugel hag e vab-bihan a oa chomet e Proletarsk e Rusia, war-dro 1930.

- Lizher ha golo-lizher bet kaset da Yvan gant e wreg, 1950.

- Testeni degemer e vab Wladimir sinet gant Jean, 31 a viz Gouere 1945.

- Wladimir, tad Olga, dirak talbenn e stal e Gwerzhav, war-dro 1955.

« Ober a ran hironez ac'hanon ma-unan. An div vro zo oc'h ober ac'hanomp !... Gwech ebet ne zeu c'hoant din da zebriñ ur steak gant fritez, ur borchtch ha katlietki ne lavaran ket. »

Paulette ar Saoz-Floc'hlae ha Danièle Novello-Floc'hlae zo o chom, an hini gentañ e Santoz, an eil e Sant-Maloù.

Tud Danièle ha Paulette, a oa a orin eus Santoz e kreiz Penn-ar-Bed, a yeas da chom da New York etre 1929 ha 1934.

- Sae fichet-kaer a veze gwisket gant Jeanne, mamm Paulette ha Danièle, p'edo o vevañ er Stadoù-Unanet.

- Ur re votoù bet prenet er Stadoù-Unanet gant Jeanne ha René Floc'hlae, tud Paulette ha Danièle.

- Skingomzer degaset betek Breizh.

- Jeanne ha René Floc'hlae o tañsal ar gavotenn war blasenn an iliz e Santoz da-geñver eured ur genitery, a-raok mont kuit d'ar Stadoù-Unanet.

« *Adalek ar bloavezhioù 1950 e veze remerket an "Amerikaned" pa zistroent da Vreizh evit ar vakañsoù. Feurmiñ a raent gweturioù amerikan cheuc'h e Pariz, re Chevrolet to-disto anezho alies. Lavaret e veze : "Erru eo an Amerikaned". »*

Sandra Frioult, ganet e 1968 e Buga (Kolombia), en em gavet e Roazhon e 2000.

Deuet e oa d'ober he studi rouedadoù ha pellgehentiñ hag a-benn ar fin e reas he soñj chom e Breizh dre garantez.

- Horolaj « *Eres mi terruno* » « ma zamm tachenn douar out », degaset eus ti an artizanelezh e Buga, e 2004. Dougen a ra arouezioù ar beizanted stag ouzh ar produiñ kafe : tok ar merc'hed a vez o tastum an trevadoù, *chivas*, a zo kirri-boutin a vez implijet gant ar beizanted, *canastre*, *carriel*, anezho sakochennoù ar baotred, machete, kafe, sonerezh, pep tra livet evel banniel Kolombia.

« *Pouezus-tre eo evidon degas ma sevenadur, spered brokus ha pinvidigezhioù ma bro d'am eil mab... Ezhomm am eus eus an daou sevenadur, din da vezañ kempouez ennon ma-unan. »*

Carine Sola, ganet e 1985 e Ouagadougou (Burkina-Faso), en em gavet e Brest e 2004.

P'edo war he studi e reas anaoudegezh gant he c'hompagnun breizhat. Mamm eo d'ur paotr bihan hiziv an deiz.

- Delwenn ur plac'h hag ur bugel, lakaet e-barzh antre ar ranndi kement ha degas soñj eus he sevenadur.

- Koulourdennoù, eñvorennoù implijet da fichañ. « *Dont a reont en-dro war-c'horre pa'm bez hirnaezh d'am bro orin. »*

« *Etre e dad ha me n'eus ket kalz a ziforc'h evit a sell ouzh sevel hor mab. War-bouez un disterdra : du-mañ e rafe ur bugel "tantie" pe "tonton" eus mignoned e dud... amañ ne reer ket se e mod ebet, dav eo mont dezho dre o anv-bihan... klask a ran sachañ e evezh war draoù bihan evel-se, dezhañ da vezañ en e vleud ken aes ha tra gant an daou sevenadur. »*

An itrone X, kurdez ganet e 1973 e Turkia

Erruet e oa e 1991 e Roazhon evit adkavout he gwaz. Bep bloaz e tistro d'he bro asambles gant he familh : pimantoù, mel, spisoù... a vez degaset ganto war o c'hiz ac'hano.

- Mouchouer-gouzoug brodet degaset eus Turkia.

- Loeroù broedet gant mamm he gwaz.

« *Menezioù zo tro-dro d'am c'hêr c'henidik ha yen-sklas e vez eno e-pad ar goañv. Keuz am eus d'an endro-se.»*

Masami Sugawara, ganet e 1965 e Sendai (Japan).

Bet e oa e Breizh evit ar wech kentañ e 1993 evit ur staj, e Roazhon, ha goude bezañ graet mont ha dont meur a wech emañ bremañ o chom e Pleuveur-Bodoù. Kemer a ra perzh da vat e buhez ar c'hevredigezhioù, ur seurt « hanterourez » etre an daou sevenadur eo.

- Merc'hodenn *kokeshi* e-barzh he fakadur, ur produ artizanel dibar eus rannvro Miyagi (kornbro Sendai) eo ; profet e oa bet evit ganedigezh he merc'h. He fouez rik eo hini ar babig pa voe ganet.

- Kartenn ha koubladoù porselen (*Tsutsumi ningyô*, ur produ artizanel eus Sendai) kaset da verc'hed Masami evit o gouel ; profoù a-berzh tud Masami, eñvorennoù eus Japan, lec'h n'eo ket bet ar familh e-pad pemp bloaz. Graet eo bet ar c'houblad e lien gant mamm Masami.

« *Fellout a ra din reiñ dezho an daou du d'an daou sevenadur. »*

Nathalie M'Dela-Mounier, ganet e Saint-Maur-des-Fossés, e 1958.

Diwar buhez he hendadoù, dreist-holl he zad-kozh Charles, ganet e 1891 e Martinik, he deus savet ur romant : *À fleur de peaux*. Deuet e oa hennezh da Frañs evit en em gannañ e-pad ar

Brezel Bed Kentañ hag eurediñ a reas gant ur Vretonez, Jeanne, a-raok mont da chom da Normandi. A-hervez e vefe-eñ an « den du kentañ en Evreux ». Bleiner stlejereziou e oa ha graet e veze « penn-du div wech » anezhañ gant e genseurted labour. En em santout a rae Gall met n'en doa ket troet kein ouzh e liammoù gant Afrika.

- Skritouer Charles, deuet gantañ eus Martinik.
- Direnn, loa... graet gant klaouioù obuzioù, 1914-1918.
- Eurier.
- Karned notennoù.

Ha hi hironez hec'h-unan e skriv Nathalie : « *N'omp na du na gwenn, deuet omp diwar ur gejadenn direzon ha bev-bividik etre ar muianiver didrouz hag ur bihanniver war wel.* »

Zunka Jablonski, ganet e 1934 e Méziré (Territoire de Belfort).

Merc'h da enbroidi boloniat eo Zunka. E Sant-Brieg emañ o chom.

- Mouchouer-gouzoug, eñvoren bugaleaj degaset eus Polonia gant he mamm war-lerc'h an Eil Brezel Bed.

- Luc'hskeudenn eus he mamm hag he eontr kantonet gant an Alamaned en ur varakenn, 1941, Ferté-Bernard.

Digant he mamm he deus klevet eñvorennoù eus mareoù ar bloaz e Polonia liammet ouzh boued ar vro.

« *Komz a rae deomp eus ar c'hoadeier hag eus ar yenijenn vras e-kerzh ar goañv. Da vare Pask e farde ur meuz poloniat, ur seurt saladenn gant avaloù-douar, vioù poazh-kalet hag ur meskaj charkuterezh, graet e veze se da-geñver ar gouelioù pennañ rak ne veze ket debret kig bemdez.* »

Virginie Buisson, ganet e Meaux (Seine-et-Marne).

D'ar 25 a viz Here 1872 ez eas Marguerite hag he merc'h Marie e bourzh ar fourgadenn dre lien « Le Cher », e Brest. War-lerc'h ur veaj skuizhus e rankjont dont a-benn da chom bev en un endro kalet. Ganet e oa Juliette, merc'h Marie ha mamm-gozh Virginie, e Kaala-Gomen e 1887 ha marvet e 1937 e Belleville. Bet he deus Virginie istor he familh da hêrezh, anezhañ istor un divroañ a stourm. Diwar se he deus savet an diskouezadeg "Billet de passage" er C'houarzh e Brest e 2001.

- Dourlivadur hag a daolenn ti Marie Leroux, livet e 1931 gant hec'h amezegez, Bretonez anezhi ha livourez.
- Poltred Juliette Leroux-Bonnaventure.
- Poltred Hélène tennet e Pariz el liorz h vroelañ, e 1931, da vare an diskouezadeg trevadennel. Emañ asambles gant Kanaked a orin eus Lifou, lezet da vont e-maez ar c'haouedoù lec'h ma vezent diskouezet evel « sovajed ».

Ida Simon-Barouh, ganet e 1939 e Tours.

Emañ Ida o vevañ e Roazhon. He zud, yuzevien eus Turkia, a oa deuet da Frañs d'en em staliañ e 1933. Bevet o doa e Breizh etre 1959 ha 1969.

- Milin-gafe eus Turkia : « *bemdez e veze implijet gant ma zad... gwelet a ran anezhañ bepred o treiñ an dornikell vihan e-pad pell..* ».
- Kantolor ha pod-ludu degaset eus Turkia.
- Luc'hskeudenn eus Ida hag he breur a oa repuget da neuze e Châtillon-sur-Indre, gant o amezeien, 1942 ha 1944.

« *E-pad ma buhez etnologourez on bet o studiañ ar pobloù estren a zo o vevañ e Frañs... Gwech ebet n'em eus soñjet e c'hallen sellet e-giz etnologourez ouzh ma familh, na nebeutoc'h c'hoazh ouzh ma buhez din-me...* »

Françoise Le Mée, ganet e 1949 e Hanoï - Tonkin (Viêt Nam hiziv an deiz).

Korsadez eo eus tu he mamm ha Bretonez eus Kastellaodren (Aodoù-an-Arvor) eus tu he zad ; bevet en deus hennezh al lodenn vrasañ eus e vuhez en Azia, evel Françoise n'he deus graet anaoudegezh gant Breizh nemet da-geñver ar vakañsoù. Emañ-hi o chom e Korsika abaoe 1985.

- Misal profet evit he fask kentañ gant he mamm-gozh a-berzh tad a oa o chom e Kastellaodren.

- Delwenn Santez Anna, feilhañs eus Kemper, lakaet war wel en he zi e Korsika, e Carchetu è Brusticu e-kichen Pedicroce e Korsika-Uhel.

« *Fellout a rafe din reiñ da'm bugale an dalc'husted, ar spered solut ha troet war an tu mat hon eus bet digant ma zad hag a dalvez evidon kement ha perzhioù mat ar Vretoned.* »

Gracinda Afonso, ganet e 1942 e Leiria (Portugal), en em gavet e Roazhon e 1976.

Mont a reas kuit eus Portugal evit adkavout he gwaz, micherour war dachenn ar sevel tiez e Roazhon abaoe 1969. Kaset he doa ar pep retañ ganti, un toullad luc'hskeudennoù hag ur c'holier aour profet dezhi gant he zad.

- Chadenn aour : prof hengounel e Portugal. Gracinda, he doa bet ar c'holier digant he mamm, he deus roet unan eus ar chadennoù d'he merc'h Edith.

« *Tost-tre eo ma bugale ouzh o familh. Evel kalz a dud, eus forzh peseurt orin e vefent, pa garer unan bennak ez eo abalamour ma karer anezhañ.* »

Yanka Mikolajczyk, ganet e Koeron e 1936

Merc'h da enbroidi boloniat eo Yanka hag e Koeron (Liger-Atlantel) emañ o chom.

- Maletenn ostilhoù evit fichañ ar blev hag a veze implijet gant Ludwik, he zad, a droc'he blev an darn vrasañ eus e genvroidi boloniat e Koeron, digollet e veze gant « ur bannac'h bihan ».

« *Anv ma zad a oa Ludwik Slowik. Erruet e oa e 1930 e Koeron. Lakaet e oa bet da zont eus Polonia gant an embregerezh J. J. Carnaud evit labourat evel lavnenner. Deuet e oa davet e vreur ha kamaraded eus ar memes kêr a oa en em staliet amañ dija. Buan-tre e oa deuet da vezañ ar ficher-blev nann ofisiel evit ul lodenn eus an "drevadenn" boloniat e Koeron.*»

Anne-Marie Taillebeau-Polano, ganet e 1950, merc'h d'un Italian ha d'ur repuadez spagnol, zo o chom e Sant-Brieg

En em gavet e oa tad Anne-Marie, Alfonso Polano, e fin ar bloavezhioù 1920 e Frañs.

Consuelo Herrero, he mamm, a dec'has kuit asambles gant he familh dirak diktatouriezh Franco e 1936 hag en em gavout a reas e kamp ar Gouedig, e Sant-Brieg. Nebeud amzer goude bezañ erruet er vro e reas-hi anaoudegezh gant Alfonso.

- Alfonso Polano en e zilhad fuzuilher alpat.

- Ar valizenn vihan a oa gant Alfonso p'en em gavas e Frañs. Enni en doa degaset e rikoù emwalc'hiñ ha bitrakoù eñvorennoù eus e gornad.

- Consuelo Herrero, mamm Anne-Marie, gant ur gwiskamant breton.

« *Soñj am eus eus ar frikoioù bras gant Italianed ha Spagnoled (polenta, spaghetti, paella...), eus nozvezhioù el liorzh dindan ar gwiniegi pa veze komzet italianeg ha spagnoleg hanter-ouzh-hanter.* »

Istor ur gartenn-bost.

- Ar gartenn bet kollet hag adkavet daou-ugent vloaz diwezhatoc'h hag a gemenne d'he familh e Frañs e oa marvet Marie Julienne Potier, 1942

- Eskemmoù dre lizher etre Marcelle, merc'h Marie Julienne ha Charles Nix, ha René Potier, ur c'henderv dezhi eus Breizh, 1982.

- Marie Julienne, plac'h-tiegezh e Naoned, war-dro 1917.

- Charles Nix en e lifre soudard, 1918.
- Skrid priedelezh Marie Julienne ha Charles, 26 a viz Meurzh 1920.
- Testeni marvidigezh Marie Julienne hag ar golo ma oa bet lakaet evit bezañ kaset eus Olean er Stadoù-Unanet ; marvet e oa-hi d'an 3 a viz Kerzu 1942.
- Marie-Julienne, gwisket diouzh ar c'hiz amerikan, da-geñver ur weladenn e Breizh, 1924.
- Lizher digant ar re Lébéhot da Varie, 1982.

Genidik e oa Marie Julienne Potier eus bro Redon. E 1918 e reas anaoudegezh e Naoned gant Charles Nix, Amerikan anezhañ. Mont a reas Charles d'e vro war e giz ha Marie da vont davetañ e 1920. Dimeziñ ha neuze bevañ a rejont e Olean, e Stad New-York. Ganet e voe o merc'h Marcelle e 1921. E 1942 e varvas Marie Julienne gant an droug-skevent, setu ma skrivas Marcelle d'he familh eus Frañs evit kas keloù dezho. Ur gartenn hepken en em gavas e ti an dud met den na respontas. N'eo nemet er bloavezhioù 1980 ma voe adkavet ar gartenn-se. Diwar neuze e voe adskoulmet an darempredoù etre an daou skourr eus ar familh.

Marika Abalain : etre Turkia ha Breizh.

Ganet e oa Marika e 1923 e Izmir (Smirna, Turkia), ha broadez suis e oa dre he zad. He mamm a oa a orin saoz ha persan. Tremen a reas he bugaleaj er vro-se. Pa oa-hi plac'h yaouank hardizh e kuitaas Istanbul, ha hi 24 bloaz, da vont da Bariz, lec'h ma reas anaoudegezh gant danvez he gwaz, Georges, Breton anezhañ, bet rezistant FTP ha deportet e-kerzh ar brezel. Goude bezañ bet e Turkia war he c'hiz e 1949 hag e 1954, e vevas Marika meur a vloaz e Poissy. E 1965 e rankas ar gêriadez-se divroañ un eil gwech pa voe graet e soñj gant he gwaz distreiñ da Vreizh ha lakaat sevel un ti e Sant-Pabu (Penn-ar-Bed). Kemer a rae perzh kalz er vuhez eno, ha peogwir e oa atapiet gant al lenn e krouas al levraoueg kentañ er gumun. Mervel a reas e Brest e 2012.

Marika Abalain : etre Turkia ha Breizh.

- Kilim roet dezhi gant he zad pa oa-hi war-nes mont kuit da Vro-Frañs, "*kuit dezhi da gaout anoued e Pariz*".

- Pezhioù arc'hantiri, profet dezhi gant he familh evit hec'h eured.

- Levrig-familh Marika ha Georges Abalain.

- Luc'hskeudennoù : kinnig a ra he merc'h d'an dud-kozh da-geñver he distro kentañ da Turkia ; a-raok kuitaat : Marika gant he mamm hag he c'hoarezed e Istanbul ; yaouankiz Marika ; luc'hskeudenn identelezh Marika, kaset d'he zud e Turkia ; Marika en he liorz asambles gant he gwaz hag e-barzh he saloñs.

Madeleine Boropert, ganet e 1925 e Lenox Dale, Massachusetts (Stadoù-Unanet).

Divroet e oa he zud, pep hini eus e du, d'ar Stadoù-Unanet. Dimeziñ a rejont e Lenox Dale. Eno e voe ganet Madeleine hag e krogas gant ar skol. Distro e voe ar familh da Vreizh e 1933. Dimeziñ a reas Madeleine e Gourin ha mont a reas ar c'houblad en-dro d'ar Stadoù-Unanet e 1950. Da gentañ e labouras Madeleine e-barzh labourvaou an embregerezh porfum Coty, goude-se ez eas da sekretourez evit Citroën ha Peugeot ma tiazetas ur servij ezhporzhiañ war-zu ar Stadoù-Unanet. Distro da vat e voe da Vreizh e 1980. Ul lodenn a-bezh eus he buhez en Amerika a oa e-barzh un endalc'her : saloñs, kegin, kambr, albomoù luc'hskeudennoù... Mervel a reas e Brest e 1981, ha douaret e voe e bez ar familh e Gourin gant he gwaz hag he zud « amerikan ».

- *Corn on the cob* evit debriñ pennoù-maiz.

- Luc'hskeudenn Madeleine e saloñs ar c'hirri e New York e 1960.

- Boest Peugeot a oa bet da Vadeleine p'edo o labourat.

- Gweturig Citroën.

- Taol wriat hag an ostilhoù a ya da-heul.

- Pandulenn bet prenet en Oriant e 1960, dont a rae da glokaat kambr he zud e Gourin a oa bet kaset d'ar Stadoù-Unanet.
- Poltred eured Madeleine, e 1946, poltred ha luc'hskeudenn a-stroll.
- Ar golo a oa testamant Madeleine Jouas ennañ.
- Poltred sterniet Madeleine gwisket e-giz ur Vretonez vihan : pa oa 3 bloaz e voe distro Madeleine da C'hourin, lec'h ma voe prenet un ti gant ar familh. E-pad ur mare e voe gwisket an Amerikanez vihan diouzh giz Breizh.
- Madeleine ha Josette e New York, er park ha war an toennoù.

VIII - Ur voest, un istor

Kinnig a reer amañ boestoù aozet gant skolidi 5^{vet} klas skolaj *Ar Milinoù* e Brest, gant traoù ha luc'hskeudennoù o deus bet digant o zud hag o zud-kozh. E-barzh al lec'hioù strizh-se o deus adsavet istor o familh gant o gerioù dezho, o mod da welet an traoù, o barzhoniezh.

Lakaet int kichen-ha-kichen d'ober ur gwir galeidoskop ennañ broioù ha tud a bep seurt : eus pep korn eus Breizh betek Mayotte, Kameroun, Egipt...

Gant al labour-se, graet da-geñver programm an deskadurezh keodedel, e klasker diskouez splann dre ar bedoù disheñvel lakaet an eil e-kichen egile penaos e vez fazius alies an doare ma wel ar skolidi an eil egile, ha neuze dispenn ar skeudennoù graet ha tout.

Da gentañ ez eus bet savet ur blog e lec'hienn ar skolaj gant ar skolidi, abalamour da lakaat an holl da gompren ez eo nevez-emgavet ar plac'hig sklaer-tre he c'hroc'hen eus Georgia, ha padal ez eus ur Brestad a-gozh eus an hini all e groc'hen teñvaloc'h kalz.

Ar boestoù aozet gant ar re yaouank-se zo kement ha pedadennoù da vont da veajiñ e kalon donañ an dud, ha d'en em soñjal war an douar emamp holl o vevañ. N'emañ ket an harzoù lec'h ma soñj deomp ha n'int ket ken kreñv-se a-benn ar fin.

Staliadur aozet gant ur strollad skolidi 3^e klas.

Gweladennerourion ker,

Setu, echu eo ho kweladenn e brezhoneg ganeoc'h!

Mard oc'h bet plijet gant an diskouezadeg-mañ, skrivit ur gerig deomp!

Goulennit gant an degemer ur feurmskrid ha leunit anezhañ e brezhoneg!

Marplij ganeoc'h!

A-raok mont kuit, lakait al levrig-se e-barzh e vouest dezhañ lec'hiet e dibenn an diskouezadeg.

Mard oc'h dedennet gant an droidigezh-mañ e c'hellit pellgargañ anezhi war lec'hienn mirdi Breizh! Klikit war ar Gwenn ha Du hag e teuio war-wel ar bajenn penn da benn e brezhoneg!

Kenavo deoc'h ha betek an distro e mirdi Breizh!